

माछापुच्छे गाउँकार्यपालिका कार्यालय
गाउँपालिका सूचना सङ्कलन
(पार्श्वचित्र)

१. पृष्ठभूमि

स्थानिय तहको योजना निर्माण गर्नको लागि विभिन्न तत्वहरूमध्ये वस्तुस्थितिको यथार्थ तथ्यहरूको जानकारी हुनु पहिलो र आधारभूत कुरा हो । स्थानिय तहको योजना तर्जुमाको लागि आफ्नो क्षेत्रको सामाजिक, आर्थिक, भौतिक आदि विविध पक्षको तथ्याङ्कको आवश्यकता पर्दछ । समय समयमा गा.वि.स.सँग सम्बन्धित सबै किसिमका तथ्य र तथ्याङ्कको सङ्कलन र विश्लेषण वर्ग सो तथ्याङ्कका आधारमा योजना तर्जुमा हुन सकेको अवस्थामा मात्र योजनाहरू वस्तुनिष्ठ र प्रभावकारी रूपमा संचालन गर्न सकिन्छ । व्यवस्थित योजना बिना विकासको प्रतिफल जनताको तहसम्म पुग्न सक्दैन । व्यवस्थित योजना तर्जुमाको लागि सूचनाको महत्व सर्वाधिक हुन्छ । जसका लागि स्थानिय निकाय पार्श्वचित्र महत्वपूर्ण दस्तावेज हो ।

कुनै पनि स्थानिय तहको विकास निर्माण तथा योजना तर्जुमाका लागि वास्तविक तथ्याङ्कको जरुरी पर्दछ । यथार्थ विवरणको अभावमा वास्तविक समस्याको पहिचान हुन सक्दैन । श्रोत तथा साधनको उचित वितरण तथा प्रयोग हुन सक्दैन । विकास निर्माणले गति लिन सक्दैन, जसको प्रत्यक्ष असर त्यहाँका जनताको आर्थिक, सामाजिक विकासमा पर्न जान्छ । आजको एक्काइसौं शताब्दीको युग सूचनमा प्रविधिको युग हो । जसबाट विश्व नै एक सानो गोलार्धमा सीमित भएको पाइन्छ । विश्वको हरेक व्यक्ति, स्थानबाट सूचना प्रणाली मार्फत क्षणभर मै आपसि संवाद जानकारी तथा सूचना पाउन सकिने अवस्था रहेकोछ ।

यसै सन्दर्भमा स्थानीय स्वायत्त शासन ऐनले स्थानीय तहलाई अधिकार र जिम्मेवारी दिई योजना तर्जुमा कार्यान्वयन अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने कार्यका लागि स्थानीय तहको वस्तुगत विवरण अति आवश्यक रहेकोछ । वस्तुगत विवरणमा गाउँपालिकाको भौगालिक, सामाजिक, आर्थिक, जनसंख्या तथा धर्म संस्कृतिको अवस्था, विकासका सम्भाव्यताको वारेमा जानकारीका साथै गाउँपालिकाको योजना बनाउनको लागि यो पार्श्व चित्र तयार गरिएको हो ।

२. गाउँपालिका प्रोफाइल तयारीको औचित्य :

स्थानीय तहको समग्र स्रोत परिचालन, व्यवस्थापन एवं काम कारवाहीमा कार्यकुशलता र प्रभावकारिता अभिवृद्धि गर्ने प्रयोजनका लागि नेपाल सरकार एवम् विकास साभेदारबाट स्थानीय तहलाई प्राप्त हुने सबै प्रकारका अनुदान, स्थानीय तहको आन्तरिक आय, राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने रकम लगायत स्थानीय तहको कोषमा प्राप्त हुने सबै प्रकारका स्रोत तथा स्थानीय स्रोत साधनलाई एकीकृत र समन्वित गरी गरिब, महिला, बालबालिका तथा सामाजिक, आर्थिक दृष्टिकोणबाट पिछ्छडिएका वर्ग र समूदाय एवम् क्षेत्रको समेत पहुँच र स्वामित्व रहने गरी सन्तुलित तवरबाट स्थानीय सेवा प्रवाह एवम् विकास निर्माण कार्य र शासन प्रक्रिया जनमुखी, जवाफदेही, मितव्ययीता, पारदर्शी, उत्तरदायी, समावेशी, समतामूलक, सहभागितामूलक, दीगो र गुणस्तरयुक्त गराउदै स्थानी तहबाट नै गरिबी न्यूनीकरण र दीगो विकासको अवधारणालाई संस्थागत गर्ने कार्यमा सहयोग पुऱ्याउन स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन, २०५५ र यस अन्तर्गत जारी नियमहरु अनुसार नगरकार्यपालिका तथा गाउँकार्यपालिकालाई सुम्पिएको जिम्मेवारी र अधिकार क्षेत्र भित्र रहि यस कास्की जिल्लामा अवस्थित **माछापुच्छ्रे गाउँकार्यपालिकाको** भावी मार्गचित्र तयार गरी गाउँपालिका विकासको नयाँ अवधारणामा आधारित रहि काम गर्नु पर्ने अवसर र चुनौती देखिएको छ ।

३. उद्देश्य

स्थानिय तहको पार्श्वचित्र तयार गर्नका प्रमुख उद्देश्यहरू निम्नलिखित छन् :

- स्थानिय तहका तथ्याङ्क एवम् सूचनाहरू यर्थात, वास्तविक तथा अद्यावधिक बनाई विश्वसनियता तथा वैद्यतालाई बढाउने ।
- स्थानिय तह भित्रका बासिन्दाहरूको भौगोलिक, आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक अवस्थाको चित्रण गर्ने ।
- स्थानिय तह भित्र रहेका ऐतिहासिक तथा पुरात्तात्विक महत्वका प्राकृतिक तथा सांस्कृतिक सम्पदाहरूको पहिचान गर्ने ।
- स्थानिय तह भित्रका प्राकृतिक स्रोत साधनको नक्साङ्कन तथा उपयोग एवं बाँडफाँडको अवस्था चित्रण गर्ने ।
- विकास निर्माण तथा सामाजिक गतिविधिको क्षेत्रमा नयाँ सम्भावना, अवसर तथा चुनौतीहरूको पहिचान र विश्लेषण गर्ने ।

- स्थानिय तहका विभिन्न अवस्थाका बारेमा अध्ययन गर्ने, अनुसन्धान गर्ने क्रममा स्थानिय तहमा आउने व्यक्ति तथा संस्थाहरूलाई आवश्यक सूचना गराउन सक्ने गरी तथ्याङ्कको श्रोतको विकास गर्ने ।

४. वस्तुगत विवरण तयारीको उद्देश्यहरू

यो वस्तुगत विवरण तयार गर्नुको मुख्य उद्देश्य **माछापुच्छ्रे गाउँकार्यपालिका**को भौगोलिक, प्राकृतिक, सामाजिक, आर्थिक, मानवीय एवं धार्मिक सांस्कृतिक तथा विविध सूचना र तथ्याङ्कहरूलाई सरलिकृत रूपमा समावेश गरी एउटा वस्तुगत दस्तावेज तयार गर्नु हो । यसका अन्य उद्देश्यहरू निम्नानुसार छन् ।

- यस स्थानीय तहको वास्तविक र सही सूचना संकलन तथा व्यवस्थापन गर्न मद्दत पुर्याउने ।
- स्थानीय तहबाट सङ्कलित तथ्याङ्कहरू जिल्ला तथा केन्द्रमा व्यवस्थापन गर्न एकरूपता आउने ।
- स्रोत, साधन र सीपको पहिचान गरी त्यसको सदुपयोग गर्न तथा सम्भावित जोखिमहरूबाट बच्ने उपायहरूको खोजी गर्न सकिने ।
- भौगोलिक, सामाजिक, आर्थिक, धार्मिक, प्राकृतिक र मानवीय जीवनका हरेक पक्षहरूका बारेमा जानकारी प्राप्त हुने हुनाले सञ्चालित कार्यक्रमको समीक्षा गरी सुधार, समायोजन वा परिवर्तन गर्न र नयाँ योजना तर्जुमाका लागि पृष्ठपोषण (Feedback) प्राप्त हुने ।
- नवीन सौँच र चिन्तनको सम्भावनाका लागि मार्ग प्रशस्त हुने ।
- सूचनाबाट विभिन्न निकाय तथा व्यक्तिहरूसँग सम्बन्ध बढाउन सहज हुने हुनाले आपसी सहयोगको वातावरण निर्माण हुने ।

५. वस्तुगत विवरण तयारीका क्रममा अपनाइएका विधिहरू

माथि उल्लेखित उद्देश्यअनुरूप वस्तुगत विवरण तयार गर्न केहि निश्चित विधिहरू अपनाइएको छ । जसमा सूचना संकलन, लक्षित समूह छलफल, पहुँच योजना, सूचना विश्लेषण सरोकारवालाहरूसँग छलफल आदी गरिएकोछ । केहि उल्लेखित विधिहरू तल दिइएकोछ ।

६. पार्श्वचित्र तयारीका लागि तयार गरिएका फारममा सूचना सङ्कलन

गाउँपालिकाको घरधुरी तथा वस्तीको आवश्यक सूचना सङ्कलन गर्न तयार गरिएको फारमको प्रयोग गरी प्राथमिक सूचना वस्तीस्तरमा संकलन गरिएकोछ । उक्त सूचना

तालिम प्राप्त स्थानीय आर्थिक विकास प्रवर्धक र स्थानीय सूचना सङ्कलकहरूद्वारा गरिएको छ ।

७. वस्तिस्तरमा प्रत्यक्ष अध्ययन भ्रमण

स्थानीय तहमा भएका सामाजिक, आर्थिक, तथा भौगोलिक अवस्थाको स्थलगत अवलोकन र अध्ययन उक्त टोलीद्वारा गरिएकोछ ।

८. वस्तीस्तरबाट सूचना तथा तथ्याङ्क संकलन

स्थानीय तहको वस्तुगत विवरण तयार गर्दा 'IRAP' Tools को प्रयोग गरिएकोले सोहि अनुसार विभिन्न वस्तीहरूको आ-आफ्नै भौगोलिक, सामाजिक, आर्थिक मौलिकता हुने भएकाले गाउँपालिकामा रहेका वडा तथा वस्तीहरूको सूचना सङ्कलन गरिएकोछ । स्थानीय वासिमा भएका सेवा सुविधा तथा पहुँचको अवस्थाको जानकारी लिइएकोछ ।

९. जिल्ला पार्श्वचित्र तथा अन्य दोस्रो सूचना अध्ययन

गाउँकार्यपालिकामा उपलब्ध प्रतिवेदन, जिल्ला पार्श्वचित्र, विभिन्न कार्यालयहरूबाट प्रकाशित प्रतिवेदन तथा सूचनाहरू सङ्कलन गरिएकोछ । ती सूचनाहरूको अध्ययन पुनरावलोकन गरी वस्तुगत विवरणको लागि आवश्यक सूचनाहरू लिइएकोछ ।

१०. सूचना विश्लेषण

वस्तुगत विवरण तयारीको लागि लिइएको प्राथमिक तथा दोस्रो सूचनाहरूको विश्लेषण Microsoft word मा कम्प्युटर Entry गरी तथ्याङ्कहरू विश्लेषण गरिएको छ ।

११. सरोकारवालाहरूसँग छलफल

प्राथमिक तथा दोस्रो सूचनाहरूले मात्र वस्तुगत विवरण तयारीको लागि प्रयाप्त सूचना नपुग्ने देखिएकाले थप सूचनाको लागि विभिन्न तहका सरोकारवालाहरूसँग छलफल गरी सूचना लिइएको छ । वस्तुगत विवरणलाई मुर्त रूप दिन र अपनत्वको भावनाको विकास गराउन सम्बन्धित सरोकारवाला निकायसँग समझदारी र सहयोगी भूमिका निर्वाह गरिने अपेक्षा गरिएको छ ।

१२. वस्तुगत विवरण तयारी

माथि उल्लेखित तरिकाहरू अपनाई सूचना संकलन गरी त्यसलाई विश्लेषण गरी, स्थानीय विकास मन्त्रालयको ढाँचा तथा विधि अपनाई गाउँकार्यपालिकाको सम्पूर्ण विवरण एकिकृत रूपमा तयार गरिएको छ । यस वस्तुगत विवरणले गाउँपालिकाको मार्गचित्र तयार गर्न तथा योजना बनाउन सवै पक्षहरूलाई सहयोग पुऱ्याउँछ ।

परिच्छेद-१

संक्षिप्त परिचय

नेपालको पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्र अन्तर्गत गण्डकी अञ्चलका ६ जिल्लामध्ये तुलनात्मक रूपमा सुगम पहाडी जिल्लाको रूपमा रहेको कास्की जिल्ला समून्द्र सतहवाट न्यूनतम ४५० देखि अधिकतम ८०९१ मिटरको उचाईसम्म फैलिएर रहेको छ । नेपाल राज्यको केन्द्र भागमा अवस्थित कास्की जिल्लाको आफ्नै एतिहासिक महत्व रहेको छ । माछापुच्छ्रे र अन्नपूर्ण हिमालको दक्षिणी काखमा अवस्थित प्राकृतिक सौन्दर्यताले भरिपूर्ण यस जिल्लाको अधिकांश स्थानवाट मनोरम हिमश्रृङ्खलाहरुको दृश्यावलोकन गर्न सकिन्छ । भौगोलिक तथा सांस्कृतिक विविधताको साथै आकर्षक पर्यावरणको कारण यो जिल्ला विश्वकै पर्यटकहरुको लागि आकर्षणको केन्द्र बन्न पुगेको छ । क्षेत्रफल र जनसंख्याको हिसावले ७५ जिल्लाहरुमध्ये क्रमशः सत्ताइसौ र तेईसौ स्थानमा रहेको यस जिल्लाको सदरमुकाम पोखरा (लेखनाथ पोखरा महानगरपालिका) शहर नेपालकै सुन्दर र सफा नगरको रूपमा परिचित छ । माछापुच्छ्रे र फेवातालको प्रतिविम्ब, तालतलैया, सेती नदीको गल्ली, पाताले छाङ्गे तथा मनमोहक हिमश्रृङ्खलाहरु यस जिल्लाको आभूषणको रूपमा रहेका छन ।

एतिहासिक पृष्ठभूमी

यस जिल्लामा ऐतिहासिक काल देखिनै मानव बसोबास रहेको अनुमान छ । नेपालको ऐतिहासको प्राचिनकालमा कास्की जिल्ला केन्द्रिय शासनकै अधिनमा रहेको थियो । मल्लकालको सुरुवात पश्चात विक्रमको बाह्रौ शताब्दीसम्म पनि कर्णाली प्रदेशमा खसहरुको प्रभाव फैलिनुपूर्व कास्की केन्द्रकै अधिनमा रहेको थियो । विक्रम सम्वत्को बाह्रौ देखि चौधौ शताब्दीसम्म खसिया मल्लाहरुको शक्ति मजबुत भई कास्की त्यस बेला खसिया मल्लहरुको अधिनमा रहेको मानिन्छ । खस मल्लहरुको पतनपछि शाहवंशीय ठकुरी राजाहरुको उदयकालसम्म कास्कीमा गुरुडहरुको शासन रहेको कुरा ऐतिहासमा उल्लेख गरिएको पाईन्छ ।

विचित्रखान देखि सिद्धि नारायण शाह सम्म कास्कीमा ठकुरी शाहवंशको शासन चल्यो । शाहवंशकै अधिनमा चौबिसे राज्य अन्तर्गत पर्ने यो राज्य शाहवंशीय राजा श्री ५ वृथ्वी नारायण शाहद्वारा थालिएको एकिकरण अभियान कै क्रममा वि.सं. १८४२ मा राजेन्द्र लक्ष्मीको नायवीकालमा विशाल नेपालमा विलय भयो । सन् १८४६ को कोत पर्वपछि नेपालमा राणा शासन शुरुवात पश्चात सन् १८५७ मा जंग वहादुर राणा शक्तिशाली बनी कास्की र लमजुडको श्री ३ महाराज वन्न पुगे । २००७ सालमा प्रजातन्त्रको उदय पश्चात कास्कीले राणा प्रधानमन्त्रीको विशेष अधिकारवाट मुक्ति पायो ।

कास्की जिल्लाको नामाकरण सम्बन्धमा ठोस प्रमाणीक एवं सर्वमान्य आधार भेटिदैन तापनि नामाकरण बारेमा केहि किंवदन्ती एवं मान्यताहरु पाईन्छन । जस्ताई निम्न बमोजिम उल्लेख गरेको पाईन्छ ।

- परापूर्वकालमा काश्यप ऋषिले कास्कीकोटमा वसी काश्यप समिता नामक अमूल्य आयुर्वेदिक ग्रन्थ रचना गरेका र काश्यप ऋषिको तपोभूमि रहेको कारण उनैको नामवाट अपभ्रंस भई कास्की नाम रहन गएको भन्ने भनाई छ ।
- पहिलो कपडा लगाउने सन्यासीहरुलाई काषायकी भनिने र त्यस्ता सन्यासीहरुको बसोबास क्षेत्र रहेकाले सोही नामवाट अपभ्रंस भई कास्की नाम रहन गएको ।
- प्राकृतिक खनिज श्रोत प्रशस्त मात्रामा पाईने ठाउँलाई कोष कास भनिने र यस जिल्लामा प्राकृतिक खनिज श्रोत प्रशस्त पाईने अर्थमा सोही शब्दवाट अपभ्रंस भई कास्की नाम रहन गएको ।
- कासैकासको टार र पाटन रहेको कारण कास्की नाम रहन गएको ।
- तमु भाषामा कास भन्नाले कछाड 'खिच' भन्नाले लगाउने अर्थात कछाड लगाउनेहरु बस्ने ठाउँ भन्ने अर्थमा कास्की नाम रहन गएको भनाई छ ।

नेपालको संविधान (२०७२) बमोजिम नेपाल सरकारले स्थानीय निकायहरुको पुनःसंरचनाको लागि गठन गरेको उच्च स्तरीय आयोगले २०७३ पुष २२ मा नेपाल सरकारलाई बुझाएको प्रतिवेदन नेपाल सरकारले परिमार्जन गरी २०७३ फागुन २७ गतेबाट स्थानीय तह लागू गर्ने निर्णय गरे

अनुसार पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्र अन्तर्गत गण्डकी अञ्चलका ६ जिल्लामध्ये कास्की जिल्ला पनि एक हो । माछापुच्छ्रे र अन्नपूर्ण हिमालको दक्षिणी काखमा अवस्थित प्राकृतिक सौन्दर्यताले भरिपूर्ण यस जिल्लाको साविकका गा.वि.स.हरु **माछापुच्छ्रे, सर्दिखोला, घाचोक, लाहाचोक, रिभान, धिताल, धम्पुस र ल्वाङघलेल** गाविसहरुलाई समायोजन गरी **माछापुच्छ्रे गाउँपालिका** गठन गरिएको हो । यो गाउँपालिकाको साविकको गाविसहरुमध्ये ल्वाङघलेल गाविसलाई दुई वटा वडामा विभाजन गरी कुल जम्मा ९ वटा वडा बनाईएको छ । यस गाउँपालिकाको नाम माछापुच्छ्रे हिमालको नामवाट नामाकरण गरिएको छ । यस गाउँपालिकाको जनसंख्या तथा घरधुरी (राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार) जम्मा घरधुरी ५५१२ र जम्मा जनसंख्या २१८६८ मध्ये पुरुष ९९७० र महिला ११८९८ रहेको छ ।

हाल कायम भएको राजनीतिक तथा प्रशासनिक विभाजन

प्रदेश :- संघीय गणतन्त्र नेपालको ४ नं प्रदेश,

नाम :- माछापुच्छ्रे गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय, कास्की

विकास क्षेत्र :-पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्र

अञ्चल :-गण्डकी अञ्चल

जिल्ला:-कास्की

वडा संख्या :-९

केन्द्र:-साविक लाहाचोक गा.वि.स.को कार्यालय, वडा नं. -४, कास्की

हाल समावेश भएका साविकका गाविसहरु

माछापुच्छ्रे :-१-९, सार्दिखोला :-१-९, घाचोक:-१-९, लाहाचोक :-१-९

रिभान :-१-९, धिताल :-१-९, धम्पुस :-१-९, ल्वाङघलेल :-१-५

ल्वाङघलेल :-६-९

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार जनसंख्या तथा घरधुरी

जम्मा जनसंख्या:-२१ ८६८

पुरुष:-९९७० र महिला :-११८९८

जम्माघरधुरी:-५५१२

सीमाना

पूर्वमा :- मादी गाउँपालिका

पश्चिममा:-अन्नपूर्ण गाउँपालिका

उत्तरमा :-मनाङ जिल्ला

दक्षिणमा :- पोखरा लेखनाथ माहानगरपालिका र अन्नपूर्ण गाउँपालिका

भौगोलिक अवस्था

जम्मा कुल क्षेत्रफल:-५४४.५८ वर्ग कि.मी.(स्थानीय विकास मन्त्रालय)

भौगोलिक अवस्था

देशान्तर :-८३ डिग्री ४३' देखि ८३ डिग्री ५२ '

अक्षांश:-२८ डिग्री १' देखि २८ डिग्री ५ '

जम्मा कुल क्षेत्रफल:-७८.२३ वर्ग कि.मी.(स्थलगत सर्वेक्षण अनुसार)

सामूदायीक वनको संख्या:-३२

हावा पानी :-उष्ण र समशितोष्ण

उचाई :- समुन्द्री सतह देखि न्युनतम ७३५ मी.

साविकका गाविस अनुसार क्षेत्रफल विवरण

क्र.सं.	साविकका गाविसको नाम	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	कैफियत
१	माछापुच्छ्रे	२७२.८३	
२	सादिखोला	५४.०६	
३	घाचोक	६.१३	
४	लाहाचोक	११.३८	
५	रिभान	१२.७९	
६	धिताल	१७.६६	
७	धम्पुस	१८.०३	
८	ल्लाडघलेल	१५१.३७	
	जम्मा	५४४.२५	

श्रोत:-कास्की जिल्लाको पार्श्वचित्र

भू-उपयोग विवरण

क्र.सं.	विवरण	क्षेत्रफल (हेक्टर)	कैफियत
१	भू-उपयोग जमिनको क्षेत्रफल	४४०६	
२	खेतको भाग	१०९९	
३	पाखोको भाग	३३०७	
४	वनजंगलले ढोकोको भाग	१२२३	

श्रोत:-कास्की जिल्लाको पार्श्वचित्र

पुरातात्विक मठ मन्दिरहरुको विवरण

क्र.स.	मठ मन्दिरहरुको नाम	क्र.स.	मठ मन्दिरहरुको नाम	कैफियत
१.	शिवालय गुठी मन्दिर	१८	भुमेथान मन्दिर	
२.	अर्मलाकोट मन्दिर	१९	कोट मन्दिर	
३.	शिवालय मन्दिर	२०	वानेटाकुर मन्दिर	
४.	सिद्ध वराह गडी मन्दिर	२१	निम्ब्रो वराह मन्दिर	
५.	धम्पुसकोट मन्दिर	२२	सिद्ध वराह मन्दिर	
६.	भुमे मन्दिर	२३	नौढोके मन्दिर	
७.	नेवो ताल वराह मन्दिर	२४	शिवालय मन्दिर	
८.	सिद्ध वराह मन्दिर	२५	नवागाउँकुल मन्दिर	
९.	महादेव मन्दिर	२६	भेडावारी गौतम कुल मन्दिर	
१०.	विन्ध्यवासिनी मन्दिर	२७	अस्ताम अधिकारी कुल मन्दिर	
११.	देउराली मन्दिर	२८	भेडावारी बराह मन्दिर	
१२.	सन्सारे मन्दिर	२९	गौरागाउँ शिवालय मन्दिर	
१३.	डेटाकस वराह मन्दिर	३०	सस्वती मन्दिर	
१४.	तारे वराह मन्दिर	३१	हेम्जाकोट मन्दिर	
१५.	देवी मन्दिर	३२	कालिका मन्दिर	
१६.	देउराली मन्दिर	३३	हेम्जाकोट मन्दिर	
१७	देउराली मन्दिर	३४	कालिका मन्दिर	

श्रोत:-स्थलगत सर्वेक्षण अनुसार

स्थानीय चार्डपर्व तथा जात्रा र मेलाहरुको विवरण :

क्र.सं.	चार्डपर्व	मेला तथा जात्रा	मनाइने महिना	मनाउने जातजाति
१	दशैं	-	असोज	हिन्दू धर्मालम्बी र अन्य
२	तिहार	-	कार्तिक	”
	तिज	शिवालय मन्दिरहरुमा	भाद्र	”
३	जनैपूर्णिमा	नदि तालहरुमा	श्रावण	”
४	कुशेऔशी	-	भाद्र	”
५	मातातिर्थ औशी	-	वैशाख	”
६	नागपञ्चमी	-	श्रावण	”
७	बुद्ध जयन्ती	बुद्ध मन्दिरमा	वैशाख पूर्ण	”
८	महा शिवरात्री	शिवालय मन्दिरहरुमा	फागुन	”
९	स्वस्थानी व्रत	शिवालय मन्दिरहरुमा	माघ	”
१०	तमु ल्होसार	-	-	गुरुङ्ग
११	यमरी पूर्णिमा	-	-	नेवार जातिहरु
१२	माघे सक्रान्ती		माघ १ गते	हिन्दू धर्मालम्बी र अन्य
१३	साउने सक्रान्ती	-	श्रावण १ गते	हिन्दू धर्मालम्बी र अन्य
१४	कृष्ण जन्माष्टमी	राधाकृष्ण मन्दिरमा	भाद्र	हिन्दू धर्मालम्बी र अन्य
१५	श्रावणको सोमवार व्रत	शिवालय मन्दिरहरुमा	श्रावण	हिन्दू धर्मालम्बी र अन्य

भू-सतह:

जिल्लाको भू-संरचना जटिल भएको कारण यसको भू-सतह पनि उत्तिकै जटिल छ । भू-सतहको आकृतिका आधारमा जिल्लाको भू-क्षेत्रलाई तीन प्रमुख किसिममा विभाजन गर्न सकिन्छ ।

(क) उच्च हिमाली क्षेत्र (High Himalayan Massif-HHM)

समुद्री सतहबाट लगभग ३५०० मिटर देखि माथिको भू-भागलाई यस समूहमा राख्न सकिन्छ । अधिक उचाईको कारण यस भन्दा लामो समय हिउँद्वारा ढाकिरहन्छ । जिल्लाको सम्पूर्ण भू-भाग अन्नपूर्ण श्रृंखलाको दक्षिणी मोहोडामा परेको हुँदा स्थायी हिमरेखा ४५०० मिटरको उचाई भन्दा माथि रहेको छ । स्थायी हिमरेखा माथि अनवरत हिउँका प्रक्रिया रहेतापनि यस क्षेत्रको तल्लो सिमान्त भू-भागमा अस्थायी हिउँका प्रक्रिया केन्द्रित रहन्छन् । यो क्षेत्रमा मात्र केहि अधिक उचाईमा पाईने भोजपत्र, धुपी र काँडेदार भगडी पाइन्छ भने धेरै जसो समथर भागमा घाँसे चरन क्षेत्र छ । यस क्षेत्रमा गृष्मकालमा (असार-असोज)सम्म भेडा गोठ राख्ने चलन छ ।

(ख) मध्यवर्ती पहाड तथा डाँडाहरु (Middle Mountain and Hills)

जिल्लाको ३५०० मिटर देखि तल भिरालो पाखा तथा होचा डाँडाहरु यस क्षेत्रमा पर्दछन् । खास गरी होंचो पहाडीपाखा नदीनिर्मित टार तथा उपत्यकामा आएर समाहित हुने हुँदा यी भिराला पाखाहरु एकाएक अति जटिल र सम्बेदनशील छन् । यी पहाडी पाखामा होंचा र समथर भागमा मानव वस्ती र खेतीपती केन्द्रित छन् भने अग्ला भागमा चरन, जंगल र भिरालो ठाउँमा भीर पाखा छन् । यी क्षेत्रमानै प्राचीन कालदेखि मानव वस्तीको लागि उपयुक्त हावापानी पाईने हुँदा पुराना वस्तीहरु केन्द्रित छन् । मानिस र मानिसका क्रियाकलापको अधिक चाप परिरहेका यी क्षेत्रहरु भू-वनौटको हिसावमा कमजोर र भिराला भएकाले पनि यो क्षेत्र निकै सम्बेदनशील छ ।

(ग) पहाडी फेदी तथा मैदानी उपत्यका (Foot-and valley)

भिराला पाखाहरुको तल्लो भाग तथा नदी र खोलाहरुको किनारी समथर भाग यस क्षेत्रमा पर्दछ, वा खासगरी पोखरा उपत्यका भराभरी देखि कोत्रेखोला सम्म र अन्य मर्दी, याम्दी, हर्पन, विजयपुर, दोभान र स्याङ्खुदी खोलाहरुको तल्लो भाग ज्यादै विस्तृत छ । त्यस्तै सुरौदी खोलाको वेसी, मादी, नदीको वेसी र मोदी नदीको वेसी जिल्लाका अरु मैदानी भाग हुन् यी क्षेत्रमा प्राय नदीले थुपारेका वलौटो, पाँगो र तलैया माटो भएको कारण उत्पादनका लागि ज्यादै राम्रा छन् । तरपनि यी क्षेत्र नदी कटान र वाढीका लागी ज्यादै सम्बेदनशील छन् । पहाडका फेदीमा मध्यवर्ती भिराला पाखाबाट आएको पहिरोका पदार्थले पुर्ने क्रम ज्यादै जटिल छ । मर्दी र ईदी खोला, हर्पनखोला, स्याङ्खुदी र दोभान खोला यसका प्रत्यक्ष उदाहरण हुन् ।

यो भू-भाग पहिला औलो र खहटे (एक प्रकारको टी.वी.) को ठूलो प्रभावमा रहेको कारण ऐतिहासिक कालमा ज्यादै पातलो बस्ती थियो । तर हालमा यो क्षेत्रमा यातायात र शहरी प्रभावको कारण ज्यादै घना जनवादी छ ।

हावापानी

जिल्लाको भू-धरातलीय बनावटमा पाइने विविधताको परिणाम स्वरुप जलवायुमा निकै विषमता पाइन्छ । दक्षिणी होचो मैदानी र नदीका बेसीमा गृष्मकालमा ज्यादै गर्मी र हिउँदमा चिसो हुन्छ भने उत्तरी हिमाली भेगमा गृष्ममा पनि चिसो र हिउँद निकै ठण्डा हुन्छ । तापक्रम, वर्षा र मौसमको वितरणका आधारमा जिल्लामा निम्न पाँच प्रकारका हावापानी रहेको पाइन्छ ।

१. **उप-उष्ण जलवायु (Sub-tropical climate) :** जिल्लाको दक्षिणी भागमा होचो क्षेत्रमा १५०० मिटर उचाई सम्म पाइन्छ ।
२. **समशीतोष्ण (Temperate climate) :** मध्य पहाडी क्षेत्रका १५०० मिटर देखि २००० मिटर सम्मको उचाई क्षेत्रमा पाइन्छ ।
३. **समशीतोष्ण चिसा] (Temperate cold climate) :**पहाडी क्षेत्रका २००० मिटर देखि ३००० मिटर सम्मको उचाईमा यो पाइन्छ । जिल्लाको प्रायजसो यस क्षेत्रमा मिश्रित कोणधारी जंगल फैलिएको छ ।
४. **चिसो लेकाली हावापानी(Alpine climate) :** ३००० मिटर देखि माथि ४५०० मिटर सम्म उच्च लेकाली हावापानी पाइन्छ । यो क्षेत्र हिउँदमा हिउँ भित्र रहन्छ भने गृष्ममा न्यानो रहन्छ । घाँस, जडिबुटी र चरनका लागि यो क्षेत्र अति उपयोगी छ ।
५. **उच्च हिमाली हावापानी (Tundra climate) :** ४५०० मिटर भन्दा माथि सधैं भरी हिउँले ढाकिने क्षेत्रमा यो क्षेत्र पर्दछ ।

जिल्लाका होचा भू-भागहरुमा गृष्ममा अधिकतम तापक्रम ३० सेल्सियस भन्दा माथि रहन्छ ।

प्रमुख जातजातिहरु

यस गाउँपालिका भित्र बसोवास गर्ने स्थानीयवासी विभिन्न जातजातिहरुको एक समानको सौहार्द्रपूर्ण बसोवास रहेको पाइन्छ । क्षेत्री, ब्राम्हण/पहाडी, मगर, तामाङ, नेवार, ठकुरी, गुरुङ्ग, राई, कामी, दमाई/डोली, सार्की, थारु, शन्याशी/दशनामी, घर्ती/भुजेल, वादी, दलित अन्य आदिको मिश्रित बसोवास रहेको छ ।

प्रमुख मातृ भाषा

कुनै पनि व्यक्तिले आफ्नो जन्मपछि परिवारमा सबैभन्दा पहिले बोल्न सिकेको भाषालाई मातृभाषा भनिन्छ । यहाँ बोलिने विभिन्न जातजातिहरूको भाषा नेपाली, गुरुङ्ग, नेवार, तामाङ्ग, राई, मगर, अन्य रहेका छन् ।

धर्म

यस गाउँपालिका भित्र बसोवास गर्ने स्थानीयवासी विभिन्न जातजातिहरूको एक समानको सौहार्द्रपूर्ण बसोवास रहेता पनि यिनीहरूको आ-आफ्नै किसिमको धर्म तथा संस्कृति रहेका छन् । यहाँ धेरैजसो हिन्दु धर्मावलम्बीहरू रहेका छन् भने केहि क्रिश्चियन, किरात, बुद्ध, ईसाई, जैन, शिख आदि रहेका छन् ।

संस्कार

जातिगत र साँस्कृतिक विविधता रहेको यस गाउँपालिकाका वासिन्दाहरूको आ-अफ्नै किसिमको सामाजिक संस्कार रहेको छ । यस गाउँपालिकामा धेरै हिन्दु धर्म मान्नेको बाहुल्यता बढि भएकोले यिनीहरूले गर्ने प्रमुख संस्कार कुल पुजा, गोठ पुजा, वर्तमान, विवाह, काजकृया, वार्षिक काम, न्वारन, तिथी सराद्ध, सोह्रस्राद्ध औशि, पूर्णीमा, सक्रान्ती, मसान्ता, सत्यनाराण्यणको पुजा, एकाह, होमहोमदी, यज्ञ, सप्ताह, रुद्रीपाठ, मलमास, सूर्य ग्रहण, चन्द्रग्रहण, आदि रहेका छन् ।

चाडपर्वहरू

प्रमुख चाडपर्व तथा मेलाहरूमा विजयादशमी, दिपावली, नौरथा, घटस्थापना, सोह्र स्राद्ध, रामनवमी, माघेसक्रान्ती, साउनेसक्रान्ती, तिज, जनैपूर्णीमा, कृष्ण जन्माष्टमी, बुद्धपूर्णीमा, ल्होछार तमु ल्होछार, किसिमस-डे, आदि यहाँका प्रमुख चाडपर्वहरू हुन्

सामाजिक वातावरण

यस गाउँपालिकामा विभिन्न किसिमका जात, जाति, भाषा र धर्म भएको मानिसको बसोवास रहेतापनि जातिय विभिन्नता, भाषागत विभिन्नता तथा धार्मिक भिन्नता रहेता पनि सामाजिक स्थिरता तथा शान्तिपूर्ण वातावरणमा कुनै प्रकारको नकारात्मक विभिन्नता देखिएको छैन । विभिन्न चाडपर्वमा एक अर्काको (विपरीत धर्मावलम्बी) बीच लवाई खुवाईको परम्पराको सोहाद्रताको प्रमाण रहेको कुरा स्थानीय वासिन्दाहरूको भनाई रहेको छ ।

यद्यपी न्यून मात्रामा भएपनि दलित जातका मानिसलाई माथिल्लो जातको मानिसहरुले केही विभेद गरिरहेको पाईएको छ । जस्तै:-दलितको हातवाट पानी नखाने दलित वर्गका मानिसहरुलाई ब्राम्हणजातिहरुले घरमा पस्न नदिने एक अर्काको काममा चासो नदिने ईत्यादी भिन्नता भएको पाईन्छ । तर पहिलेको तुलनामा यी विभेदहरु केहि मात्रामा न्यून हुँदै गइरहेको कुराको समूदायसँग गरिएको छलफलवाट पुष्टी हुन्छ ।

बसाई सराईको प्रभाव

मानिसहरु एक ठाउँवाट अर्को ठाउँमा बसोबासको लागि सने प्रकियालाई नै बसाई सराई भनिन्छ । गाउँपालिकाको भौगोलिक विकटता देशको राजनैतिक लुछाचुडीले गर्दा विभिन्न सेवा र सुविधा प्राप्त गर्न र सहज जिवन यापन गर्ने दृष्टिकोणले जिल्ला बाहिर बसाई सरी जाने गरेको पाईन्छ । यसै गरी रोजगारीको लागि दीर्घकालीन तथा मौशमी रुपमा विदेश जानेको संख्या पनि उल्लेख्य रहेको पाईन्छ ।

परिच्छेद-२

२. राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार जनसांख्यिक अवस्था

कुनैपनि स्थानको जनसंख्या विकासको साधन र साध्य दुवैको रुपमा रहेको हुन्छ । विकासको लागि आवश्यक अन्य आर्थिक, भौतिक साधनहरूको परिचालन मानव श्रोतबाट नै हुने भएकाले विकास योजना तर्जुमा गर्दा यसको वनावटको विविध पक्षहरूको अध्ययन र विश्लेषण आवश्यक हुन्छ । नेपालमा जिल्ला स्तरमा जनसंख्याको विविध पक्षको तथ्याङ्क प्रत्येक १० वर्षमा हुने राष्ट्रिय जनगणनाको साथै जिल्लास्तरमा घरधुरी सर्वेक्षण मार्फत समेत प्राप्त हुने गरेको छ ।

यसै सन्दर्भमा हामिले माछापुच्छ्रे गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र बनाउने क्रममा राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार जनसांख्यिक तथ्याङ्क लिएका छौ । साविकको ८ वटा गाविसहरूलाई समायोजन गरी गठन गरिएको यो माछापुच्छ्रे गाउँपालिकाको जम्मा जनसंख्या २१८६८ छ भने जम्मा घरधुरी ५८७६ रहेको छ । जम्मा महिलाको संख्या ९९७० र पुरुषको संख्या ११८९८ रहेको छ । हाल कायम गरेको नयाँ वडा अनुसार जम्मा घरधुरी संख्या, जम्मा महिला, जम्मा पुरुष तथा जम्मा जनसंख्या हामिले तल प्रस्ट रुपमा तालिकामा प्रस्तुत गरेका छौ ।

हाल कायम गरिएको नयाँ वडा अनुसार जनसंख्या विवरण

वडा नं.	सामावेस भएका गाविस	साविकको वडा नं.	परिवार संख्या	पुरुष	महिला	जम्मा	कैफियत
१	माछापुच्छ्रे	१, २, ३, ४, ५, ६, ७, ८ र ९	३९५	७९४	९३५	१७२९	
२	सर्दिखोला	१, २, ३, ४, ५, ६, ७, ८ र ९	८७९	१६१४	१८२८	३४४२	
३	घाचोक	१, २, ३, ४, ५, ६, ७, ८ र ९	५८८	१२८७	१४२०	२७०७	
४	लाहाचोक	१, २, ३, ४, ५, ६, ७, ८ र ९	८२९	१३५६	१७७३	३१२९	
५	रिभान	१, २, ३, ४, ५, ६, ७, ८ र ९	३६४	५९८	७३४	१३३२	
६	धिताल	१, २, ३, ४, ५, ६, ७, ८ र ९	७६७	१२५१	१५३०	२७८१	
७	धम्पुस	१, २, ३, ४, ५, ६, ७, ८ र ९	६२०	११२७	१४१०	२५३७	
८	ल्लाङ्घलेल	१, २, ३, ४ र ५	७००	१२३४	१४५७	२६९१	
९	ल्लाङ्घलेल	६, ७, ८ र ९	३७०	७०९	८११	१५२०	
जम्मा			५८७६	९९७०	११८९८	२१८६८	

१. माछापुच्छे

वडा नं.	परिवार संख्या	पुरुष	महिला	जम्मा
१	७९	१५६	१९४	३५०
२	२५	४७	६५	११२
३	३९	८४	८८	१७२
४	४६	९५	११३	२०८
५	३४	६७	७२	१३९
६	३७	७१	९०	१६१
७	४७	८१	९६	१७७
८	४८	१०३	१२९	२३२
९	४०	९०	८८	१७८
जम्मा	३९५	७९४	९३५	१७२९

२. सार्दिखोला

वडा नं.	परिवार संख्या	पुरुष	महिला	जम्मा
१	४३७	८२२	९०१	१७२३
२	६०	११५	१४८	२६३
३	५७	९९	१३४	२३३
४	२६	५८	६२	१२०
५	५४	११७	१२४	२४१
६	१४	२०	२५	४५
७	६८	१०५	१२०	२२५
८	८१	१३८	१५२	२९०
९	८२	१४०	१६२	३०२
जम्मा	८७९	१६१४	१८२८	३४४२

३. घाचोक

वडा नं.	परिवार संख्या	पुरुष	महिला	जम्मा
१	७१	१७१	१८३	३५४
२	४३	९५	९४	१८९
३	७१	१३४	१६३	२९७
४	५३	१२३	१३३	२५६
५	५६	१२१	१३७	२५८
६	८८	२०१	२२१	४२२
७	४८	१०७	११६	२२३
८	११६	२४४	२७८	५२२
९	४२	९१	९५	१८६
जम्मा	५८८	१२८७	१४२०	२७०७

४. लाहाचोक

वडा नं.	परिवार संख्या	पुरुष	महिला	जम्मा
१	५७	९४	१४६	२४०
२	६३	९४	१४३	२३७
३	१४२	२२१	२७०	४९१
४	१०३	१५५	२२३	३७८
५	१२३	२१६	२६९	४८५
६	५०	९४	११५	२०९
७	७३	१२३	१५६	२७९
८	१३५	२२१	२७९	५००
९	८३	१३८	१७२	३१०
जम्मा	८२९	१३५६	१७७३	३१२९

५. रिभान

वडा नं.	परिवार संख्या	पुरुष	महिला	जम्मा
१	२०	३२	२६	५८
२	२३	३४	४७	८१
३	१४	२१	२५	४६
४	८०	१४९	१६८	३१७
५	२९	४५	५१	९६
६	५६	९३	१०७	२००
७	५३	८२	१०६	१८८
८	२७	२५	५४	७९
९	६२	११७	१५०	२६७
जम्मा	३६४	५९८	७३४	१३३२

६. धिताल

वडा नं.	परिवार संख्या	पुरुष	महिला	जम्मा
१	१३७	२२६	२५६	४८२
२	५६	८३	११८	२०१
३	१०३	१५७	२०६	३६३
४	७६	११९	१६१	२८०
५	८८	१३४	१७४	३०८
६	९५	१५२	१७८	३३०
७	७१	१३६	१४१	२७७
८	७३	१२०	१४३	२६३
९	६८	१२४	१५३	२७७
जम्मा	७६७	१२५१	१५३०	२७८१

७. धम्पुस

वडा नं.	परिवार संख्या	पुरुष	महिला	जम्मा
१	६७	११३	१३९	२५२
२	३६	६०	७७	१३७
३	५१	८५	१००	१८५
४	२१	३६	४४	८०
५	५८	१०१	१३७	२३८
६	९१	१५५	१९६	३५१
७	१०३	१९९	२५०	४४९
८	८४	१५८	१९६	३५४
९	१०९	२२०	२७१	४९१
जम्मा	६२०	११२७	१४१०	२५३७

८. ल्वाङ्घलेल

वडा नं.	परिवार संख्या	पुरुष	महिला	जम्मा
१	१५४	२५९	२८३	५४२
२	९३	१७७	२१८	३९५
३	५७	७९	१०६	१८५
४	२८६	५२०	६१५	११३५
५	११०	१९९	२३५	४३४
जम्मा	७००	१२३४	१४५७	२६९१

९. ल्वाङ्घलेल

वडा नं.	परिवार संख्या	पुरुष	महिला	जम्मा
६	६०	१०१	१२९	२३०
७	६६	१३५	१३७	२७२
८	९७	१६२	१९७	३५९
९	१४७	३११	३४८	६५९
जम्मा	३७०	७०९	८११	१५२०

उमेर तथा लिङ्गका आधारमा जनसंख्याको विवरण

यस गाउँपालिकामा जम्मा जनसंख्या २१८६८ रहेकोमा विभिन्न उमेर अनुसार महिला पुरुषहरु के कति छन भन्ने थाहापाउनका लागि यो तथ्याङ्क टिपोट गरिएको छ । यसलाई निम्नलिखित रुपमा तल विभिन्न उमेर अनुसार छुटाछुटै महिला पुरुषको संख्यालाई जोडेर राखिएको छ ।

क्र.सं.	उमेर समूह	पुरुष	महिला	तेश्रो लिंगी	जम्मा
१	५ वर्ष भन्दा मुनि	९९५	९४८	तथ्याङ्क उपलब्ध नभएको	१९४३
२	५ - ९ वर्षसम्म	१०९०	१०६८	"	२१५८
३	१० - १४ वर्षसम्म	१३२२	१३५०	"	२६७२
४	१५ -१९ वर्षसम्म	११७४	१३१८	"	२४९२
५	२० -२४ वर्षसम्म	७२७	१०८९	"	१८१६
६	२५ -२९ वर्षसम्म	५६७	९४६	"	१५१३
७	३० -३४ वर्षसम्म	४४१	७४१	"	११८२
८	३५ -३९ वर्षसम्म	४२१	७०५	"	११२७
९	४० -४४ वर्षसम्म	४७३	६६६	"	११३९
१०	४५ -४९ वर्षसम्म	४६८	६२१	"	१०८९
११	५० -५४ वर्षसम्म	४९३	५८९	"	१०८२
१२	५५ -५९ वर्षसम्म	४३५	४८४	"	९१९
१३	६० -६४ वर्षसम्म	४२५	४६९	"	८९४
१४	६५ -६९ वर्षसम्म	३२१	३१७	"	६३८
१५	७० -७४ वर्षसम्म	२६२	२३०	"	४९२
१६	७५ माथी	३५६	३५७	"	७१३
जम्मा		९९७०	११८९८	-	२१८६८

जातजातिको आधारमा जनसंख्याको विवरण

हाम्रो देश नेपाल चार जात छत्तिस वर्णको साभ्मा फुलबारी हो भनेर चिनिन्छ । अन्य गाउँपालिकामा जस्तै यसमा पनि विभिन्न जातजातिहरुको मिश्रीत बसोबास रहेको पाईन्छ । यिनीहरुको आ-आफ्नै किसिमको भाषा तथा संस्कृतिहरु छुटाछुटै किसिमको लवाई खुवाई रहेको पाईन्छ । यसकारण हामीले जातजातिको आधारमा पनि के कति महिला तथा पुरुषहरुको संख्या रहेका छन भन्ने थाहा पाउनको लागि जातजाति अनुसार महिला पुरुषको छुटाछुटै तथ्याङ्क जोडेर देखाईएको छ ।

क्र.सं	जातियता	पुरुष	महिला	जम्मा संख्या
१	क्षेत्री	७६७	९२७	१६९४
३	ब्राह्मण-पहाडी	२९८८	३६१४	६६०२
४	मगर	८३१	९२१	१७५२
५	तामाङ्ग	६८४	७४८	१४३२
६	नेवार	११२	१३२	२४४
७	ठकुरी	१२२	१५८	२८०
८	गुरुङ्ग	१४७२	१७३४	३२०६
९	राई	२१	१६	३७
१०	कामी	१२१७	१५२६	२७४३
११	दमाई/डोली	५७८	७०२	१२८०
१२	सार्की	७२८	८७४	१६०२
१३	थारु	७	६	१३
१४	सन्यासी/दशलामी	४१	७१	११२
१५	घर्ती/भुजेल	९१	१०४	१९५
१६	वादी	१३	२८	४१
१७	अन्य	८०	६४	१४४
१७	दलित अन्य	२१८	२७३	४९१
जम्मा		९९७०	११८९८	२१८६८

श्रोत: केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार

जातजातिको बोल्ने भाषाको आधारमा जनसंख्याको विवरण

हाम्रो देश नेपाल चार जात छत्तिस वर्णको साभा फुबारी हो भनेर चिनिन्छ । अन्य गाउँपालिकामा जस्तै यसमा पनि विभिन्न जातजातिहरुको मिश्रीत बसोबास रहेको पाईन्छ । यिनीहरुको आ-आफ्नै किसिमको भाषा तथा संस्कृतिहरु छुटाछुटै किसिमको लवाई खुवाई रहेको पाईन्छ । यसकारण हामीले जातजातिले बोल्ने विभिन्न भाषाको आधारमा पनि के कति महिला तथा पुरुषहरुको संख्या रहेका छन भन्ने थाहा पाउनको लागि वोल्ने भाषा अनुसार महिला पुरुषको छुटाछुटै तथ्याङ्क जोडेर देखाईएको छ ।

क्र.सं	भाषा	पुरुष	महिला	जम्मा संख्या
१	नेपाली	८१२९	९७९९	१७९२८
२	गुरुङ्ग	१०६५	१४६०	२५२५
३	नेवार	३२	३९	७१
४	तामाङ्ग	४०४	५१४	९१८
५	राई	८	६	१४
६	मगर	३२	२९	६१
७	अन्य	३००	५१	३५१
जम्मा		९९७०	११८९८	२१८६८

श्रोत: केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार

अपांगताको आधारमा जनसंख्या (Population by disability) विवरण

यस गाउँपालिकाको जम्मा जनसंख्या २१८६८ रहेको छ भने यस जनसंख्या भित्र सबै मानिसहरु शारीरिक तथा मानसिक रुपमा स्वस्थ छैनन् । उनीहरु विभिन्न किसिमका जन्मजात अपाङ्गता, विभिन्न रोगको कारणले अपाङ्ग भएका, दुरघटना भएर अपाङ्ग भएका, शारीरिक रुपमा कति सक्षम असक्षम छन् । यस्ता व्यक्तिहरुको पनि अपाङ्गताको प्रकार छुट्यायाई महिला पुरुषको संख्या छुट्टाछुट्टै निम्नलिखित रुपमा तल जोडेर देखाइएको छ ।

क्र. सं.	अपाङ्गताहरुको विवरण	पुरुष	महिला	जम्मा
१	अपाङ्ग नभएका	९५१२	११४७६	२०९८८
२	शारीरिक अपाङ्ग	१४२	१०५	२४७
३	आखा कम देख्ने	५७	५२	१०९
४	कान नसुन्ने	९९	९९	१९८
५	पुरै आखा नदेख्ने	७	१०	१७
६	बोल्न नसक्ने	७२	५७	१२९
७	मानसिक रोगी	२१	१९	४०
८	Intellectual disable	२४	१९	४३
९	सबैखाले अपाङ्ग	३६	६१	९७
जम्मा		९९७०	११८९८	२१८६८

श्रोत:- केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार

घर बनावटको आधारमा घरधुरी संख्या विवरण

यस गाउँपालिकाको जम्मा घरधुरी संख्या ५५१२ छ भने यहाँ बनेका घरहरू सबै एकै खाले छैनन् । सबै घरहरू आ-आफने किसिमले बनाइएको छन । यी घरहरूको प्रकार छुट्याई तथ्याङ्क लिएको छ जस्लाई तल तालिकामा निम्न लिखित रूपमा दिइएको छ ।

सि. नं.	घरको प्रकार	संख्या
१.	माटो/ईट्टा/ढुङ्गावाट बनेको	५०३५
२.	ईट्टा तथा ढुङ्गा सिमेन्टवाट बनेको	३२७
३.	आर.सि.सि.पिल्लरवाट बनेको	७८
४.	काठको पिल्लरवाट बनेको	३६
५.	अन्य	३
६.	थाहा नभएको	३३
जम्मा		५५१२

श्रोत: केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार

घरहरूको भित्ता बनाएको आधारमा घरधुरी संख्या विवरण

यस गाउँपालिकाको जम्मा घरधुरी संख्या ५५१२ छ भने यहाँ बनेका घरहरूको भित्ता एकै किसिमको वस्तुवाट बनाईएको छैनन । सबै घरहरूको भित्ता विभिन्न वस्तुहरूद्वारा बनाइएको छ । घरको भित्ताको प्रकृति छुट्याई घरधुरीको विवरण तल तालिकामा निम्न लिखित रूपमा दिइएको छ ।

सि. नं.	घरको भित्ताको प्रकार	संख्या
१	माटो/ईट्टा/ढुङ्गावाट भित्ता बनेको	४७८१
२	ईट्टा तथा ढुङ्गा सिमेन्टवाट भित्ता बनेको	५९७
३	काठवाट भित्ता बनेको	२९
४	वासवाट बनेको	३८
५	अन्य	२९
६	थाहा नभएको	३८
जम्मा		५५१२

श्रोत: केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार

घरहरूको छानाको प्रकारको आधारमा घरधुरी संख्या विवरण

यस गाउँपालिकाको जम्मा घरधुरी संख्या ५५१२ छ भने यहाँ बनेका घरहरूको छाना एकै किसिमको छैनन् । सबै घरहरूको छाना विभिन्न वस्तुहरूद्वारा छापर बनाइको छ छानाको प्रकृति छुट्याई घरधुरीको विवरण तल तालिकामा निम्न लिखित रूपमा दिइएको छ ।

सि. नं.	घरको छानाको प्रकार	संख्या
१	फुस तथा खरले छाएको	१२७
२	जस्ताले छाएको	३११६
३	टायल तथा ढुंगा (Slate) छाएका	२०२४
४	आर सी.सी	१७८
५	काठले छाएको	१
६	माटोले छाएको	०
७	अन्य	२८
८	उल्लेख नभएको	३८
जम्मा		५५१२

श्रोत: केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार

शौचालय प्रयोगको आधारमा घरपरिवार संख्या विवरण

यस गाउँपालिकाको जम्मा घरधुरी संख्या ५५१२ छ भने सबै घरधुरीहरूमा शौचालय बनेका छैनन् । शौचालय प्रयोग गर्ने र नगर्ने तथा विभिन्न खालको शौचालय प्रयोग गर्नेको आधारमा शौचालयको प्रकृति छुट्याई घरपरिवार संख्याको विवरण तल तालिकामा निम्न लिखित रूपमा दिइएको छ ।

सि.नं.	चर्पीको प्रयोग	घरपरिवार संख्या
१	शौचालय नभएको	९९
२	फलस भएको शौचालय	४९४८
३	साधारण शौचालय	४३७
४	उल्लेख नभएको	२८
जम्मा		५५१२

श्रोत: केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार

खानेपानीको श्रोतको आधारमा घरपरिवार संख्या विवरण

यस गाउँपालिकाको जम्मा घरधुरी संख्या ५५१२ छ भने यी घरधुरीहरूले विभिन्न खालको स्रोतबाट उपलब्ध भएको पानी पिउछन् । कति घरधुरीले कुन स्रोतबाट पानी पिउछन् ? त्यसको छुट्टाछुट्टै तथ्याङ्क तल तालिकामा निम्न लिखित रूपमा दिइएको छ ।

सि.नं.	खानेपानीका श्रोतहरू	घरपरिवार संख्या
१	टयुबवेल / हेन्डपम्प	५३१०
२	ढाकेको इनार / कुवा	४
३	नढाकेको इनार / कुवा	१३
४	पाइप धारा	९८
५	खोला तथा झरनाको पानी	४३
६	मुलको पानी	१७
७	अन्य	१
८	उल्लेख नभएको	२६
जम्मा		५५१२

श्रोत: केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार

स्वामित्वको आधारमा घरपरिवार संख्या विवरण

यस गाउँपालिकाको जम्मा घरधुरी संख्या ५५१२ छ भने यी घरहरू मध्ये निजी, भाडामा, संस्थागत र अन्य के कति घरधुरीहरू रहेका छन् भन्ने तथ्याङ्क तल तालिकामा निम्न लिखित रूपमा दिइएको छ ।

क्र.सं.	स्वामित्वको विवरण	परिवार संख्या
१	निजी	४९२०
२	भाडामा	३६२
३	संस्थागत	५
४	अन्य	२२५
जम्मा		५५१२

श्रोत: केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार

खाना पकाउने इन्धनको प्रयोगको आधारमा घरधुरी संख्या विवरण

यस गाउँपालिकाको जम्मा घरधुरी संख्या ५५१२ छ भने यी सबै घरधुरीहरूले एउटै किसिमको ईन्धन स्रोतबाट खाना पकाउदैनन् । आ-आफ्नो घरको स्थिति अनुसार खाना पकाउनको लागि विभिन्न किसिमको ईन्धनको प्रयोग गर्दछन् । इन्धन प्रयोग आधारमा इन्धनको प्रकृति छुट्याई घरधुरीको विवरण तल तालिकामा निम्न लिखित रूपमा दिइएको छ ।

सि.नं.	इन्धनको प्रकार	घरपरिवार संख्या
१	दाउरा	४७३८
२	सन्ठी गाईको गोबरबाट बनाईएको गुईठा	०
३	मट्टीतेल	९
४	एल पि.ग्यास	२९४
५	वायो ग्याँस	४४४
६	विजुली	०
७	अन्य	०
८	उल्लेख नभएको	२७
जम्मा		५५१२

श्रोत:- केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार

घरधुरीमा मानिसहरू अनुपस्थितको आधारमा घरधुरी विवरण संख्या:

क्र.सं.	अनुपस्थित घरधुरी	घर बाहिर गएका पुरुष	घर बाहिर गएका महिला
	२१५२	२५६५	२१०

श्रोत: केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार

उपलब्ध सेवा सुविधाको आधारमा घरपरिवार संख्या विवरण

यस गाउँपालिकाको जम्मा घरधुरी संख्या ५५१२ छ भने यी घरधुरीहरूले विभिन्न किसिमका सेवा सुविधाहरू लिएका छन् । घरधुरीहरूले लिएका सेवा सुविधाको प्रकृति छुट्याई घरपरिवार संख्या विवरण तल तालिकामा निम्न लिखित रूपमा दिइएको छ ।

क्र.सं.	सेवा सुविधाको विवरण	घरपरिवार
१	कुनै सेवा सुविधा नभएका	५१३
२	कम्तीमा एउटा सुविधा भएका	४८४४
३	रेडियो भएका	३५१६
४	टि.भी भएका	३२०४
५	केबल लाइन जोडेका	४१०
६	कम्प्युटर भएका	८४
७	इन्टरनेट सुविधा भएका	३५
८	टेलिफोन भएका	११३
९	मोवाइल	४१३३
१०	गाडी भएका	१०
११	मोटर साइकल	११०
१२	साइकल	३२
१३	अन्य साधन	१०
१४	फ्रिज	५८
१५	उल्लेख नभएका	१५५
जम्मा		१७२२७

श्रोत: केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार

बत्ती प्रयोगको आधारमा घरधुरी संख्या विवरण

यस गाउँपालिकाको जम्मा घरधुरी संख्या ५५१२ छ भने यी घरधुरीहरूले विभिन्न किसिमको श्रोतद्वारा घरमा बत्ति बाल्दछन । विभिन्न श्रोतद्वारा बलेको बत्तिको प्रकृति छुट्याई घरधुरीको विवरण तल उल्लेख गरिएको छ ।

सि.नं.	बत्तीको प्रकार	घरपरिवार संख्या
१	विजुली	५२२४
२	मट्टीतेल	२३९
३	सोलार	६
४	वायोग्यास	२
५	अन्य	१३
६	उल्लेख नभएको	२८
जम्मा		५५१२

श्रोत: केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार

परिच्छेद खण्ड -३

सामाजिक क्षेत्र

सामाजिक सुरक्षा भत्ता पाउने नागरिकहरुको विवरण

क्र.सं	लक्षित समूह	महिला	पुरुष	जम्मा संख्या	जम्मा
१	जेष्ठ नागरिक दलित	२८२	२७३	५५५	
२	जेष्ठ नागरिक अन्य	८०३	७२१	१५२४	
३	एकल महिला	१२६		१२६	
४	विधवा	५१३		५१३	
५	पूर्ण असक्त अपाङ्ग	५१	६१	११२	
६	अति असक्त अपाङ्ग	७०	१०१	१७१	
७	लोपन्मुख आदिवासि जनजाति	-	-	-	
८	बालबालिका	३७५	२९८	६७३	

व्यक्तिगत घटना दर्ता सम्बन्धि वार्षिक विवरण

जन्म दर्ता			मृत्यु दर्ता			विवाह दर्ता संख्या	बसाई सराई			सम्बन्ध विच्छेद संख्या
म.	पु.	ज.	म.	पु.	ज.		दर्ता संख्या	आएको संख्या	गएको संख्या	
४५८	४२४	८८२	९१	१२३	२१४	३४७	३५	२३	३९	१२

सचेतना केन्द्रहरुको विवरण

क्र.सं.	सचेतना केन्द्रको नाम	कैफियत
१	वडा नागरिक मञ्च	वडा नागरिक मञ्च, नागरिक सचेतना केन्द्र, आमा समुहबाट टोल विकासको कार्यक्रमहरु गरिदै आएको
२	नागरिक सचेतना केन्द्र	
३	आमा समूह	

प्रहरी कार्यलयहरुको विवरण

क्र.सं	स्थान	चौकी पोष्ट संख्या	कार्यक्षेत्र	सुरक्षाकर्मी संख्या	कैफियत
१	प्रहरीचौकी घाचोक	१	लाहाचेक, घाचोक, माछापुच्छ्रे, सार्दीखोला र रिभान	१३	
	प्रहरीचौकी धम्पुस	१	धम्पुस, धिताल, ल्वाङघलेल	१०	

सेवा प्रदायक संघ संस्थाहरु

क्र.सं	संघ संस्थाहरुको नाम		कैफियत
१	गाउँपालिकाको कार्यालय	पशु सेवा केन्द्र	
२	वडा कार्यालय	कृषि सेवा केन्द्र	
३	अतिरिक्त हुलाक सेवा	प्रहरी चौकी	
४	लघु जलविद्युत आयोजना	स्वास्थ्य चौकी	
५	सिंचाई प्रणाली	उप-स्वास्थ्य चौकी	
६	दुग्ध डेरी	केघा नागरिक सचेतना केन्द्र	
७	बैंक तथा वित्तिय संस्था	ईन्टरनेट नेटवर्क	
८	औषधी पसल	केवुल नेटवर्क	
९	शैक्षिक संस्थाहरु	यातायात व्यवसायी	
१०	टोल विकास संस्था	खानेपानी संस्था	
११	सचेतना केन्द्र	सार्वजनीक शौचालय	
१२	आमा समूह	वडा नागरिक मञ्च	
१३	महिला समूह		

वातावरण तथा सरसफाई

- सार्वजनिक शौचालय : -छ (४वटा) ।
- फोहरपानी प्रशोधनशाला :-छ (४वटा) ।
- पीउने पानी प्रशोधनशाला :-छैन ।
- ल्याण्डफिल साइट : -छैन ।
- सरसफाई व्यवस्थापन सवारी साधनको अवस्था :-हुनेवाला छ ।
- फोहोरमैला उत्पादन (प्रतिदिन) :- घरघरमै व्यवस्थापन हुने ।
- जैविक फोहोर : -घरघरमै व्यवस्थापन हुने ।
- बायोग्यास प्लान्ट:-छैन

विपद व्यवस्थापन पूर्व तयारी सम्बन्धि विवरण:

- विपद व्यवस्थापन नगर समिति बनेको :-छैन
- सुरक्षित स्थान तोकिएको छ :-छैन
- विपद व्यवस्थापन पूर्व तयारी योजना छ :-छैन
- विपद व्यवस्थापन कोष छ:-छैन

नगर सेवा प्रवाह विवरण

- दमकल :- छैन ।
- शववहान (संख्या र सेवाको अवस्था) :- छैन
- नगर प्रहरी भ्यान :-छैन

खेलकूद मैदानहरुको विवरण

क्र.स.	विवरण	ठेगाना	कैफियत
१.	गुराँसेभुमे युवा खेल मैदान	वडा नं. १	
२.	अन्नपूर्ण आधारभूत खेल मैदान	वडा नं. १	
३.	शारदा मा.वि. खेल मैदान	वडा नं. १	
४.	कोटकसेरी खेल मैदान	वडा नं. २	
५.	सरस्वती आधारभूत खेलमैदान	वडा नं. २	
६.	शुक्लगण्डकी उ.मा.वि. खेलमैदान	वडा नं. ३	
७.	श्री मेघराज आधारभूत विद्यालय खेलमैदान	वडा नं. ३	
८.	श्री जनजागरण नमूना सामुदायिक विद्यालय खेलमैदान	वडा नं. ३	
९.	निष्पक्ष मा.वि. खेलमैदान	वडा नं. ५	
१०.	शहिद श्री हरिप्रसाद खेलमैदान	वडा नं. ८	
११.	लुम्प्रे खेल मैदान	वडा नं. ८	
१२.	घलेल खेल मैदान	वडा नं. ९	
१३.	सिदिङ्ग खेल मैदान	वडा नं. ९	
१४.	गौरी शंकर मणिताल उ.मा.वि. खेलमैदान	वडा नं. ९	
१५.	लखने खेल मैदान		
१६.	पृथ्वी नारायण मा.वि.खेल मैदान		
१७.	उदय मा.वि. खेल मैदान		
१८.	लेकुना खेल मैदान		

सामुदायिक भवनहरुको विवरण

क्र.स.	विवरण	ठेगाना	कैफियत
१.	रुम्जा आमा समूह भवन	वडा नं. १	
२.	गुराँसे भुमे युवा क्लव	वडा नं. १	
३.	मिसर्सा आमा समूह भवन	वडा नं. १	
४.	महुला भवन	वडा नं. १	
५.	देवी प्रसाद मैत्री बौद्ध गुम्बा	वडा नं. १	
६.	आरनटोल नागरिक सचेतना केन्द्र	वडा नं. १	
७.	पुन मगर समाज भवन	वडा नं. १	
८.	गुराँसे भुमे बहुउद्देशीय आमा भवन	वडा नं. १	
९.	शान्ति समाज सामुदायिक भवन	वडा नं. २	

१०.	मिलनशील सामुदायिक भवन	वडा नं.२	
११.	सुर्यमुखी नागरिक सचेतना केन्द्र	वडा नं.२	
१२.	खातारजुङ्ग सामुदायिक भवन	वडा नं.२	
१३.	सयपत्री युवा क्लव	वडा नं.२	
१४.	नेप्राङ्ग आमा समुह भवन	वडा नं.२	
१५.	सामुदायिक मेलमिलाप सेवा केन्द्र	वडा नं.२	
१६.	सिर्जना साहित्य भवन	वडा नं.३	
१७.	नमस्ते सामुदायिक प्रतिष्ठान केन्द्र	वडा नं.३	
१८.	तरकारी सङ्कलन केन्द्र	वडा नं.३	
१९.	नेपाल रेडकस सोसाईटी	वडा नं.३	
२०.	संरक्षण क्षेत्र व्यवस्थापन समिति सामुदायिक भवन	वडा नं.४	
२१.	लाली गुराँस आमा समुह भवन	वडा नं.४	
२२.	नगरिक सचेतना केन्द्र भवन	वडा नं.४	
२३.	जागृति कृषक समुह भवन	वडा नं.४	
२४.	दलित सामुदायिक भवन	वडा नं.४	
२५.	नवज्योति सामुदायिक भवन	वडा नं.५	
२७.	जनजागृति सामुदायिक भवन	वडा नं.५	
२८.	हुम्दी जनजागरण सामुदायिक भवन	वडा नं.५	
२९.	विकासप्रेमी आमा समुह भवन	वडा नं.५	
३०.	नयाँभूमि युवा क्लव	वडा नं.५	
३१.	गुराँसे आमा समुह भवन	वडा नं.५	
३२.	लालुपाते सामुहिक भवन	वडा नं.८	
३३.	लवाङ्ग सामुहिक भवन	वडा नं.८	
३४.	लुम्प्रे सामुहिक भवन	वडा नं.८	
३५.	घलेल सामुहिक भवन	वडा नं.८	
३६.	सिदिङ्ग सामुहिक भवन	वडा नं.९	
३७.	क्यूवाङ्ग सामुहिक भवन	वडा नं.९	
३८.	तको सामुहिक भवन	वडा नं.९	
३९.	अस्ताम सामुहिक भवन	वडा नं.६	
४०.	तल्लो अस्ताम सामुहिक भवन	वडा नं.६	
४१.	नुवा गाउँसामुहिक भवन	वडा नं.६	
४२.	याङ्जाकोट आमा समुह सामुहिक भवन	वडा नं.६	

४३.	गैरीगाउँ सामुहिक भवन	वडा नं.६	
४४.	तल्लो तुवा गाउँ सामुहिक भवन	वडा नं.६	
४५.	भेडाबारी सामुहिक भवन	वडा नं.६	
४६.	बेसी सामुहिक भवन	वडा नं.६	
४७.	ठुल्लुङ्गा सामुहिक भवन	वडा नं.६	
४८.	मोखरी सामुहिक भवन	वडा नं.६	
४९.	हडउले सामुहिक भवन	वडा नं.६	

परिच्छेद-४
शैक्षिक अवस्था

शिक्षा विकासको मुल आधार हो । शिक्षा क्षेत्रसँग सम्बन्धीत नीति निर्माण, योजना तर्जुमा कार्यान्वयन र अनुगमन तथा शैक्षिक अनुसन्धान आदिको लागि शिक्षासँग सम्बन्धित सूचना तथा तथ्याङ्कको आवश्यकता हुन्छ । यस परिच्छेदमा मुख्यतः केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागबाट हरेक १० वर्षमा गरिने जनगणना तथा जिल्लास्तरमा जिल्ला शिक्षा कार्यालयबाट प्राप्त शैक्षिक आंकडा हरुको आधारमा गाउँपालिकाको शैक्षिक अवस्थाको चित्रण गर्न खोजिएको छ ।

५ वर्ष देखि २५ वर्ष सम्म उमेरका विद्यालय जाने र नजानेको विवरण :

क्र.सं.	विवरण	पुरुष	महिला	जम्मा
१.	हाल विद्यालय जाने	२९२७	२९२८	५८५५
२.	हाल विद्यालय नजाने	७८५	१४४९	२२३४
३.	हाजिर नखुलेको	४७	८०	१२७
जम्मा		३७५९	४४५७	८२१६

श्रोत: केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार

५ वर्ष देखि माथी उमेरका पढन लेख्नसक्ने र नसक्नेको विवरण संख्या :

क्र.सं.	विवरण	पुरुष	महिला	जम्मा
१.	पढन लेख्न सक्ने	६९७८	६९०७	१३८८५
२.	पढन मात्र सक्ने	२००	२५२	४५२
३.	पढन लेख्न नसक्ने	१७९३	३७८०	५५७३
४.	थाहा नभएको	४	११	१५
जम्मा		८९७५	१०९५०	१९९२५

श्रोत: केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार

५ वर्ष देखि माथी उमेरका पास भएका तह खुलेका तथा नखुलेकाहरुको विवरण :

क्र.सं.	विवरण	पुरुष	महिला	जम्मा
१.	प्ले ग्रुप	१९५	१५८	३५३
२.	प्रा.वि (१-५) सम्म	२७७२	२८५५	५६२७
३.	नि.मा.वि (६-८) सम्म	१६६७	१८९९	३५६६
४.	मा.वि (९-१०) सम्म	८८५	८७६	१७६१
५.	एस.एल.सि. वा सोसरह	७६७	५१४	१२८१
६.	उ.मा.वि.(१० + २) वा	३४०	२५५	५९५
७.	स्नातक वा सोसरह	११७	७७	१९४
९.	स्नातकोत्तर वा सोसरह	३५	३	३८
१०.	अन्य	२	५	७
११.	अनौपचारिक शिक्षा हासिल	२५९	३१८	५७७
१२.	तह नखुलेको	२०	१३	३३
		७०५९	६९७३	१४०३२

श्रोत: केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार

वालकलबहरुको विवरण

क्र.स.	विवरण	ठेगाना	कैफियत
१.	माछापुच्छ्रे बाल सञ्जाल	वडा नं. १	
२.	गा.वि.स. स्तरीय बाल सञ्जाल	वडा नं. २	
३.	शान्ति समाज बाल क्लव	वडा नं. २	
४.	मिलनशील बाल क्लव	वडा नं. २	
५.	सूर्यमुखी नागरिक बालक्लव	वडा नं. २	
६.	खातारजुङ्ग बालक्लव	वडा नं. २	
७.	सयपत्री बालक्लव	वडा नं. २	
८.	नेप्राङ्ग बालक्लव	वडा नं. २	
९.	घाचोक वडा स्तरीय बाल सञ्जाल	वडा नं. ३	
१०.	दौतारी बाल क्लव	वडा नं. ३	
११.	मितेरी बाल क्लव	वडा नं. ३	
१२.	शहिद श्री हरिप्रसाद नि.मा.वि.बाल क्लव	वडा नं. ८	
१३.	तारेवराह आधारभूत विद्यालय	वडा नं. ८	
१४.	बाराही नि.मा.वि.बाल क्लव	वडा नं. ८	
१५.	सरस्वती नि.मा.वि. बाल क्लव	वडा नं. ८	
१६.	गौरी शंकर मणिलाल मा.वि. बाल क्लव	वडा नं. ८	
१७.	शिव शंकर आधारभूत बाल क्लव	वडा नं. ८	
१८.	देउराली आधारभूत विद्यालय बाल क्लव		
१९.	भुमेश्वर विद्यालय नि.मा.वि बालक्लव		
२०.	भुमेश्वर मा.वि.बालक्लव		
२१.	जनकल्याण मा.वि.बालक्लव		
२२.	कालिका मा.वि.बालक्लव		
२३.	कैलाश तसुवो मा.वि.बालक्लव		
२४.	इन्द्रेणी मा.वि.बालक्लव		
२५.	हेम्जाकोट आ.वि.बालक्लव		

शैक्षिक संस्थाहरुको विवरण

क्र.सं.	विद्यालयहरुको नाम	वडा नं.	कैफियत
माध्यामिक विद्यालय			
१	शारदा माध्यामिक विद्यालय	वडा नं. १	
२	माछापुच्छ्रे माध्यामिक विद्यालय	वडा नं. २	
३	श्री शुक्लगण्डकी माध्यामिक विद्यालय	वडा नं. ३	
४.	श्री जनजागरण नमूना सामुदायिक विद्यालय	वडा नं. ३	
५.	निष्पक्ष माध्यमिक विद्यालय	वडा नं. ५	
६.	गौरी शंकर मणिलाल माध्यमिक विद्यालय	वडा नं. ६	
७.	बराह माध्यमिक विद्यालय	वडा नं. ६	
८.	भुमेश्वर माध्यमिक विद्यालय	वडा नं. ६	
निम्न माध्यामिक विद्यालय,			
१.	अन्नपूर्ण निम्न माध्यामिक विद्यालय	वडा नं. १	
२.	कृष्ण महादेव निम्न माध्यामिक विद्यालय	वडा नं. २	
३.	शहिद श्री हरि प्रसाद निम्न माध्यमिक विद्यालय	वडा नं. ८	
४.	वाराही निम्न माध्यमिक विद्यालय		
५.	सरस्वती निम्न माध्यमिक विद्यालय		
६.	नम बहादुर निम्न माध्यमिक विद्यालय		
	भुमेश्वर निम्न माध्यमिक विद्यालय	६	
प्राथमिक विद्यालय			
१	हिमालयन डाँफे आधारभूत विद्यालय	वडा नं. १	
२	हिमाली आधारभूत विद्यालय	वडा नं. १	
३	वाराही आधारभूत विद्यालय	वडा नं. २	
४	गणेश आधारभूत विद्यालय	वडा नं. २	
५	सरस्वती आधारभूत विद्यालय	वडा नं. २	
६	हिमालयन तिन्सीर आधारभूत विद्यालय	वडा नं. २	
७	श्री बालकल्याण आधारभूत विद्यालय	वडा नं. ३	
८	श्री मेघराज आधारभूत विद्यालय	वडा नं. ३	
९	माछापुच्छ्रे आधारभूत विद्यालय	वडा नं. ५	
१०	तारेवराह आधारभूत विद्यालय	वडा नं. ८	
११	हिमगिरी आधारभूत विद्यालय	वडा नं. ९	
१२	अन्नपूर्ण आधारभूत विद्यालय	वडा नं. ९	
१३.	शिवशंकर आधारभूत विद्यालय	वडा नं. ९	
१४	जनकल्याण आधारभूत विद्यालय	वडा नं. ६	

१५.	कालिका आधारभूत विद्यालय	वडा नं.६	
१६.	कैलाश तसुवो आधारभूत विद्यालय	वडा नं.६	
१७.	इन्द्रेणी आधारभूत विद्यालय	वडा नं.६	
१८.	हेम्जाकोट आधारभूत विद्यालय	वडा नं.६	
आवशीय विद्यालयहरु			
१.	तिल्दु देउराली वार्डिङ्ग स्कूल	वडा नं. २	
२.	श्री सागर मेमोरियल वार्डिङ्ग स्कूल	वडा नं. ३	
३.	संगम इंगलिस वार्डिङ्ग स्कूल	वडा नं. ८	
४.	राइजीड सन इडलीस वार्डिङ्ग स्कूल	वडा नं. ८	

परिच्छेद-५

स्वास्थ्य क्षेत्र

स्वास्थ्य मानव जिवनको सबैभन्दा महत्वपूर्ण पक्ष हो । मानव विकास सूचकाङ्कका प्रमुख घ सुचाङ्क मध्य स्वास्थ्यको सूचकको रूपमा औसत आयु (Average life expectancy at birth) लाई लिइन्छ । औसत आयु मानव स्वास्थ्य र यससँग सम्बन्धीत स्वास्थ्यसंस्थाहरु र स्वास्थ्यकर्मीहरुको उपलब्धता तथा गुणस्तरीयता उपचारका लागि आवश्यक उपकरण तथा औषधीहरुको पर्याप्तता, सन्तुलित आहारा, सुरक्षित मातृत्व खोप स्वास्थ्य शिक्षा आदि विभिन्न पक्षहरुसँग सम्बन्धित हुने गर्दछन । यस परिच्छेदमा यस गाउँपालिकाको स्वास्थ्यसँग सम्बन्धीत विभिन्न सूचकहरुको विवरण प्रदान गरिएको छ ।

गाउँपालिकामा विद्यमान स्वास्थ्य सेवाहरु

क्र.सं.	स्वास्थ्य सेवा	संख्या	बेड संख्या	कैफियत
१	जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यालय	-	-	
२	सरकारी अस्पताल	-	-	
३	प्रसुती गृह	-	-	
४	वाल अस्पताल	-	-	
५	आयुर्वेद अस्पताल	१	-	
६	प्राकृतिक चिकित्सा	-	-	
७	स्वास्थ्य चौकी	८	-	
८	उप-स्वास्थ्य चौकी	-	-	
९	प्राथमिक स्वास्थ्य स्याहार केन्द्र	-	-	
१०	निजि अस्पताल	-	-	
११	फार्मेसी	-	-	
१२	चिकित्सक संख्या	-	-	

१३	चिकित्सक अनुपात	-	-	
१४	क्लिनिक	३	-	
१५	बर्थिङ सेन्टर:	-	-	
१६	पोलि क्लिनिक	१	-	
१७	स्वास्थ्य संस्थामा सुत्केरी गराउने प्रतिशत	५० %	-	
१८	दक्ष स्वास्थ्यकर्मी बाट सुत्केरी गराउने प्रतिशत	१० %	-	
१९	सुडेनीवाट सुत्केरी गराउने प्रतिशत:	२५ %	-	
२०	भिसीटी केन्द्र संख्या:	-	-	
२१	महिला स्वयम सेविका संख्या:	३६ जना	-	
२२	टि.बी. उपचार केन्द्र:	१ वटा	-	
२३	परिवार नियोजन का ५ विधी र ३ विधीको सेवा उपलब्ध स्वास्थ्य संस्था संख्या:	१ वटा	-	
२४	बि.ओ.सी.(आधारभुत):	-	-	
२५	सि.ई.ओ.सी.(अपरेसन सेवा) उपलब्ध स्वास्थ्य संस्था	-	-	
२६	गर्भवती जाँच पहिलो पटकको प्रतिशत:	१० %	-	
२७	गर्भवती जाँच चौथो पटक सम्मको प्रतिशत:	२ %	-	
२८	सुत्केरी पश्चात जाच गराउन आउने प्रतिशत:	१ %	-	
२९	औसत आयु: ५० वर्ष महिला ४२ वर्ष ४२ पुरुष: ६ वर्ष ५२		-	

श्रोत: जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय कास्की

खोप सेवाको विवरण

क्र.सं.	विवरण	आ.व. ०७२/ ०७३	आ.व. ०७३/ ०७४
		संख्या	संख्या
१	वि.सि.जि.	८१६	२५५
२	डि.पि.टि.	८८६	३६५
३	हेपाटाइटिस “वि”	८८६	४७५
४	दादुरा	७२४	४४५
५	पोलियो ३	८८६	३१५
६	टि.टि (गर्भवती महिला)	१२१८	२२५

श्रोत:-जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यालय कास्की

स्वास्थ्य चौकीहरुको नाम

क्र.सं	स्वास्थ्य चौकीहरुका नाम	कैफियत
१	माछापुच्छ्रे स्वास्थ्य चौकी	
२	घाचोक स्वास्थ्य चौकी	
३	सार्दी खोला स्वास्थ्य चौकी	
४	रिभान स्वास्थ्य चौकी	
५	ल्वङ्गघलेल स्वास्थ्य चौकी	
६	धम्पुस स्वास्थ्य चौकी	
७	भेगवारी स्वास्थ्य चौकी	
८.	सामुदायिक किलीनीक धिताल	
९.	लाहचोक स्वास्थ्य चौकी	

स्थानीयवासीहरुमा देखा परेका प्रमुख रोगहरु

क्र.सं	नाम	कैफियत
१	छालाको रोग	
२	श्वास प्रश्वास	
३	भडापखाला	
४	जुकाको संक्रमण	
५	ग्याष्ट्रिक	
६	निमोनिया	
७	कानको संक्रमण	
८	आखाँ सम्बन्धी रोग	
९	ज्वरोजन्य रोग	
१०	टाइफाइड	
११	कालाजार	
१२	क्षयरोग	
१३	कुष्ठरोग	
१४	मलेरीया	

परिच्छेद -६

भौतिक पूर्वाधार तथा संचारको

गाउँपालिकाको सामाजिक आर्थिक विकासको लागि गाउँपालिकामा उपलब्ध भौतिक पूर्वाधार विकासको अवस्थाको महत्वपूर्ण भूमिका हुन्छ। कुनै क्षेत्र विशेष विकास भए नभएको अध्ययन गर्नको लागि मुख्यतः भौतिक पूर्वाधार विकासको अवस्था हेर्ने गरिन्छ। यस अन्तर्गत सडक यातायात तथा पुल सञ्चारका साधनहरु, विजुली, खानेपानी, सिंचाई उद्योगधन्दाहरु आदिको अवस्था पर्दछन। देशको भौगोलिक विकटाता राजनीतिक लुछाचुडीले गर्दा कुनै पनि भौतिक पूर्वाधारको विकास हुन सकेको छैन।

विद्युत

यस जिल्लामा विद्युत सम्बन्धी उपलब्ध तथ्याङ्कबाट जिल्लाका अधिकांश भागहरुमा मुलरुपमा राष्ट्रिय प्रसारणको विद्युत सेवा नै प्रयोग भैरहेको पाईन्छ। जिल्लामा विद्युतिकरणको योजना तर्जुमा कार्यान्वयन वितरण मर्मत संभार र महसुल असुलीको कार्य नेपाल विद्युत प्राधिकरण गगनगौडा शाखा र मालेपाटन शाखाबाट हुँदै आएको छ। जिल्लामा जम्मा ७८२ वटा ट्रान्सफर्मर मार्फत विद्युत प्रसारण गरिएको छ भने उच्चतम माग २२ मेगावाट सम्म रहेको छ।

प्रसारण तथा वितरण लाईन प्रणाली क्षमता

क्र.सं.	विवरण	पोखरा वितरण केन्द्र	गगनगौडा वितरण केन्द्र	जम्मा
१	ग्राहक संख्या	५३२८४	१५६४६	६८९३०
२	३३ के.भि.प्रसारण लाईन	५ कि.म.	-	५ कि.मि.
३	११ के.भि.प्रसारण लाईन	३३० कि.मि.	९८ कि.मि.	४२८ कि.मि.
४	एल.टि.लाईन	९०० कि.मि.	३१३ कि.मि.	१२१३ कि.मि.
५	ट्रान्सफर्मर वितरण संख्या	४१७	३६५	७८२
६	वितरण ट्रान्सफर्मर क्षमता	४३०४० के.भि.ए.	१२७०० के.भि.ए.	
७	सब स्टेशन क्षमता	१५ MVA र ३० MVA १३२ र ११ kv	१० MVA र ४।५ MVA १३२ र ११ kv	
८	उच्चतम माग		२२ मेगावाट	

राष्ट्रिय प्रसारणवाट विद्युत सेवा पुगेका साविकका गाविसहरु

ईलाका	साविकका गाविसहरु	विद्युत सेवा पुगेको छ वा छैन	पूर्ण वा आंशिक विद्युतीकरण	जम्मा
११	धम्पुस	छ	सवै वडाहरुमा	
	धिताल	"	"	
	ल्वडघलेल	"	"	
१२	घाचोक	"	"	
	लाहाचोक	"	"	
	रिभान	"	"	
१३	माछापुच्छ्रे	"	"	
	सार्दिखोला	"	"	

श्रोत:-जिल्ला पार्श्वचित्र कास्की

ठूला जलविद्युत आयोजनाहरु

क्र.सं.	आयोजनाको नाम	स्थान	क्षमता	अवस्था
१.	मर्दी खोला जलविद्युत आयोजना	धिताल	२.३	निर्माणाधिन

श्रोत:-जिल्ला पार्श्वचित्र कास्की

लघुजलविद्युत आयोजना

यस गाउँपालिकाकाको रिभान, सार्दिखोला, ल्वडघलेल साविकका गाविसहरुमा लघु जलविद्युत आयोजनाहरुवाट विद्युत सेवा पुग्याईएको छ । रिभान, सार्दिखोला, ल्वडघलेल साविकका गाविसहरुमा स्थापीत लघु जलविद्युत आयोजनाहरुवाट गार्हस्थ प्रयोगका साथै केहि होटलहरु र केहि कुटानी पिसानी मिलहरु समेत सञ्चालित छन् । लघु जलविद्युत आयोजना निर्माण गर्न अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र आयोजना (ACAP) DCRDC र AEPC जस्ता संस्थाहरुको वित्तीय सहयोग तथा स्थानीय जनताहरुको सहभागिता महत्वपूर्ण रहेको छ ।

क्र.सं.	आयोजनाको नाम	स्थान	क्षमता (किलो वाट)	स्थापना मिति	कैफियत
१.	घलेखर्क लघु जलविद्युत आयोजना	सार्दीखोला	१८	१९९६	
२	सैती खोला लघु जलविद्युत आयोजना	ल्लाङघलेल	४४	२०५९	
३	सैदिघट्ट लघु जलविद्युत आयोजना	रिभान	४४	२०६२	

श्रोत:-जिल्ला पार्श्वचित्र कास्की

सडकको यातायात

जिल्लाको सदरमुकाम पोखरावाट गाउँपालिकाको नयाँ कायम भएका वडाहरु सम्म पुग्न लाग्ने समय, दुरी र गाविस सम्म पहुँचको लागि प्रयोग गरिने यातायातको माध्यम तथा सडक बाटोको किसिम निम्न बमोजिम रहेको पाईन्छ ।

हालको वडा नं.	गाविसको नाम	सदरमुकाम वाट दुरी		बाटोको किसिम	यातायातको साधन	कैफियत
		समय	कोष			
१	माछापुच्छ्रे	३ घण्टा	१२	पक्की, कच्ची	बस, जीप	
२	सार्दीखोला	१ घण्टा	८	पक्की, कच्ची	बस, जीप	
३	घाचोक	२ घण्टा	१०	पक्की, कच्ची	बस, जीप	
४	लाहाचोक	१.८ घण्टा	८	पक्की, कच्ची	बस, जीप	
५	रिभान	१.५ घण्टा	८	पक्की, कच्ची	बस, जीप	
६	धिताल	१.५ घण्टा	५	पक्की, कच्ची	बस, जीप	
७	धम्पुस	२ घण्टा	३	पक्की, कच्ची	बस, जीप	
८	ल्लाङघलेल	२ घण्टा	९	पक्की, कच्ची	बस, जीप	
९	ल्लाङघलेल	२ घण्टा	९	पक्की, कच्ची	बस, जीप	

श्रोत:-कास्की जिल्लाको पार्श्वचित्र

प्रमुख ग्रामीण सडकहरुको विवरण

क्र.सं.	सडकको नाम	कुल सडक	ट्रयाक खोलेको	कालोपत्रे खण्ड	ग्राभेल	सवारी साधन
१	लामाचौर-माछापुच्छ्रे	१६.०	१६.०	१६.०	०	सवै
२	समीवगर-लाहाचोक-माछापुच्छ्रे	९.०	९.०	०	०	सवै
३	मेलवोट-धिताल-धम्पुस	१३.०	१३.०	०	५.०	सवै

श्रोत:-कास्की जिल्लाको पार्श्वचित्र

पुलहरुको विवरण

क्र.सं.	पुलको नाम	नदी	शुरु	अन्त्य	कैफियत
१	मर्दिबाङ्ग	मर्दि	ल्लाडघलेल	ल्लाडघलेल	
२	सार्दिखोला	सार्दिखोला	सार्दिखोला	सार्दिखोला	
३	मर्दि खोला	मर्दि खोला	लाहाचोक -४	-	
४	गहते खोला	गहते खोला	माछापुच्छ्रे-७	-	
५	सेतीमुरे घाट	सेती खोला	माछापुच्छ्रे-६ र ७	-	
६	लस्ती खोला	लस्ती खोला	घाचोक-१	-	
७	मर्दि खोला	मर्दिखोला	रिभान	ल्लाडघलेल	
८	ढावघाट	सेती गण्डकी	पुरुन्चौर	लाहाचोक	

श्रोत:-कास्की जिल्लाको पार्श्वचित्र

सिंचाइ आयोजनाहरुको विवरण

क्र.सं.	सिंचाई प्रणालीको नाम	स्थान	सिंचित क्षेत्रफल (हेक्टर)
१	उपल्लो लाहाचोक सिंचाई प्रणाली	लाहाचोक	१००
२	धिताल सिंचाई प्रणाली	धिताल	४०
३	सार्दिखोला सिंचाई प्रणाली	सार्दिखोला	५०
४	उपल्लो घाचोक सिंचाई प्रणाली	माछापुच्छ्रे	१८
५	मर्दिवाड सिंचाई प्रणाली	ल्लाडघलेल	१५
६	रिभान सिंचाई प्रणाली	लाहाचोक	२२
७	ल्लाडघलेल नयाँ सिंचाई प्रणाली	ल्लाडघलेल	४५

८	जोगीचौर सिंचाई प्रणाली	लाहाचोक	१४०
९	धिताल सिंचाई प्रणाली	धिताल	२४
१०	घाचोक सिंचाई प्रणाली	घाचोक	२००
११	तल्लो लाहाचोक सिंचाई प्रणाली	लाहाचोक	९०
१२	सार्दिखोला पुरञ्चौर सिंचाई प्रणाली	सार्दिखोला पुरञ्चौर	३००
१३	भैमल फाँट सिंचाई प्रणाली	ल्लाडघलेल	१४७
१४	काउरे बेशि सिंचाई प्रणाली	माछापुच्छ्रे	१५०
१५	धिप्राडफाँट सिंचाई प्रणाली	माछापुच्छ्रे	३०
१६	सिमलबेसि सिंचाई प्रणाली	ल्लाडघलेल	१५

श्रोत:-कास्की जिल्लाको पार्श्वचित्र

टेलिफोन सेवा

गाउँपालिकाको साविकका सबै गाविसहरूमा कुनै न कुनै प्रकारको टेलिफोन सेवाको पहुँच पुगिसकेको छ । मोबाइल वा सि.डि.एम.ए. प्रविधि मध्ये कुनै एक वा दुवै सेवाको पहुँच पुगेको छ । प्रमुख टेलिफोन सेवा प्रदायकको रूपमा नेपाल टेलिकम रहेको छ । यस बाहेक निजी क्षेत्रका एन.सि.एल. र युनाइटेड टेलिकम बाट पनि मोबाइल सेवा तथा तार रहित प्रविधिको सि.डि.एम.ए. टेलिफोन सेवा उपलब्ध रहेको छ ।

हुलाक सेवा

चिठीपत्र र मालसामानहरू एकठाउँबाट अर्को ठाउँमा पुऱ्याउन हुलाक बाहेक अन्य निजी व्यवसायीक कुरियर सेवाहरू समेत रहेका छन् । तापनि सञ्चारका विभिन्न माध्यमहरूमा हुलाक सेवाले महत्वपूर्ण स्थान ओगटेको पाईन्छन । जिल्लामा जिल्ला हुलाक समेतको काम गर्नेगरी एक क्षेत्रीय हुलाक, १३ इलाका हुलाक र ३७ वटा अतिरिक्त हुलाकहरू मार्फत हुलाक सेवा पुऱ्याइएको छ । ती मध्ये यस गाउँपालिकामा पर्ने हुलाक सेवाहरू यस प्रकार रहेका छन् ।

क्र.सं.	विवरण	संख्या	कार्यालय रहेको स्थान	कैफियत
१	ईलाका हुलाक	१	घाचोक	
२	अतिरिक्त हुलाक	७	भेडावारी (धिताल), भुर्जुड खोला, (सार्दी खोला), लाहाचोक, धम्पुस, ल्वाडघलेल, रिभान, माछापुच्छ्रे	

श्रोत:-कास्की जिल्लाको पार्श्वचित्र

पत्रपत्रिका :-जिल्लावाट प्रकाशित हुने पत्रपत्रिकाहरु नै गाउँपालिका ल्याईने ।

एफ.एम रेडियो:-जिल्लावाट सञ्चालित एफ.एम.हरु ।

स्थानीय टेलिभिजनहरु:-जिल्लावाट नै सञ्चालित गोल्डेन आई टेलिभिजन र गण्डकी टेलिभिजन मात्र

खानेपानी तथा सरसफाई

खानेपानी

मानिस स्वस्थ रहनको लागि स्वच्छ खानेपानी अति आवश्यक हुन्छ । यस गाउँपालिकामा स्वच्छ खानेपानी सुविधा पुरा गर्नका लागि खानेपानी तथा सरसफाई डिभिजन कार्यालयले आवश्यक योजना तर्जुमा गरी खानेपानीका आयोजनाहरुको निर्माण गरी खानेपानीको आवश्यकता परिपूर्ती गर्दै आएको देखिन्छ । तर २०७२ सालमा आएको भू-कम्पले गर्दा केही गाविसको वडाहरुको मूल सुकदै गएकोले पानीको अभाव देखिएको छ । यसलाई निराकरण गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

खानेपानी संस्थाहरुको विवरण

क्र.सं.	विवरण	ठेगाना	कैफियत
१.	वुर्जुड खोला खानेपानी संस्था	वडा नं. २	
२.	घलेखर्क खानेपानी योजना	वडा नं.	
३	चौरा खानेपानी योजना	वडा नं. २	
४	घाचोक खानेपानी संस्था समिती	वडा नं. ३	
२२	जनज्योति नि.मा.वि.खानेपानी	वडा नं. १२	
२३	बर्जे खाल्टा सार्की गाउँ खानेपानी	वडा नं. १४	
२४	धनथान खानेपानी	वडा नं. १४	
२५	धनुवाँस खानेपानी	वडा नं. १५	

परिच्छेद -७

पर्यटन

नेपालमा पर्यटन दृष्टिकोणले कास्की जिल्ला पर्यटन राधानीको रूपमा परिचित हुँदै आएको छ । जिल्लाको धरातलीय बनोट, हावापनी, धर्म, संस्कृतिको विविधता अगाल्दै प्राकृतिक मनोरमले भरिपूर्ण रहेको छ । यहाँको विविधताले गर्दा समय र स्थान अनरूप भौतिक तथा मानवीय विकासका प्रारूपहरु तयार गरी सञ्चालनमा ल्याउन आवश्यक छ । यो जिल्ला समुन्द्र सतहवाट न्यूनतम ४५० देखि अधिकतम ८०९१ मिटरको उचाई सम्म फैलिएर रहेको छ ।

नेपाल राज्यको केन्द्र भागमा अवस्थित कास्की जिल्लाको आफ्नै एतिहासिक महत्व रहेको छ । माछापुच्छ्रे र अन्नपूर्ण हिमालको दक्षिणी काखमा अवस्थित प्राकृतिक सौन्दर्यताले भरिपूर्ण यस जिल्लाको अधिकांश स्थानवाट मनोरम हिमश्रृङ्खलाहरुको दृश्यावलोकन गर्न सकिन्छ । भौगोलिक तथा सांस्कृतिक विविधताको साथै आकर्षक पर्यावरणको कारण यो जिल्ला विश्वकै पर्यटकहरुको लागि आकर्षणको केन्द्र बन्न पुगेको छ । क्षेत्रफल र जनसंख्याको हिसावले ७५ जिल्लाहरुमध्ये क्रमशः सत्ताइसौ र तेईसौ स्थानमा रहेको यस जिल्लाको सदरमुकाम पोखरा (लेखनाथ पोखरा महानगरपालिका) शहर नेपालकै सुन्दर र सफा नगरको रूपमा परिचित छ । माछापुच्छ्रे र फेवातालको प्रतिविम्ब, तालतलैया, सेती नदीको गल्ली, पाताले छाङ्गे तथा मनमोहक हिमश्रृङ्खलाहरु यस जिल्लाको आभूषणको रूपमा रहेका छन । यस गाउँपालिकामा पर्ने धार्मिक तथा प्राकृतिक पर्यटकीय स्थलहरु यस प्रकार रहेका छन ।

पर्यटकीय स्थलहरुको विवरण

क्र.स.	पर्यटकीय स्थलहरुको नाम	क्र.स.	पर्यटकीय स्थलहरुको नाम	कैफियत
१.	तातोपानी	८	ल्वाङ्ग चियाबारी	
२.	पुरानो रिवान	९	पोखरा क्यातोलिङ्ग	
३.	ओदाने	१०	ल्वाङ्ग हिम लेक क्यातोलिङ्ग	
४.	ललका	११	हाइ क्याम्प ट्रेक	
५.	पातीखोला गुफा	१२	लो क्याम्प ट्रेक	
६	मनी हिमाल ट्रेक	१३	हेम्जाकोट	
७	अस्ताम	१४	धिताल जयकोट	

श्रोत:-स्थलगत सर्वेक्षण अनुसार

धार्मिक तथा प्राकृतिक पर्यटकिय स्थलहरु

क्र.सं.	स्थान	ऐतिहासिक तथा धार्मिक पर्यटकिय स्थलहरु	प्राकृतिक पर्यटकीय स्थलहरु	कैफियत
	घाचोक	शिवालय गुठी मन्दिर		
	लाहाचोक	अर्मलाकोट मन्दिर	पातिखोला गुफा, अर्मला भ्यूपोइन्ट	
	रिभान	शिवालय मन्दिर, सिद्धवराह गुडी मन्दिर		
	सार्दिखोला		भुर्जुङखोला उपत्यका, खारपानी तातोपानी, हिलटप	
	धम्पुस	धम्पुसकोट भुमे मन्दिर, नेवोताल वराह, सिद्ध वराह मन्दिर	पाराग्लाईडिङ स्पोट, इकोपार्क देउराली, धमपुस देउराली	

श्रोत:-कास्की जिल्लाको पार्श्वचित्र

प्रमुख पदयात्रा मार्गहरु

क्र.सं.	मार्ग	लाग्ने दिन	कैफियत
	पोखरा -धम्पुस -पोखरा	२	
	पोखरा -घाचोक -पोखरा	२	

श्रोत:-कास्की जिल्लाको पार्श्वचित्र

पच्छेद-८

कृषि

प्रमुख उत्पादन हुन कृषि वालिहरु

खाद्यान्न वाली:- धान, मकै, कोदो, गहुँ, फापर, गहत, जुनेलो आदि

तेलहन वाली:- तोरी, भटमास, तिल, आदि

तरकारी वाली:- आलु, गोलभेडा, काउली, बन्दागोभी, भेन्टा, मुला, फर्सी, लौका, रामतोरीया, काँक्रो, साग, तिते करेला, बोडी, घिउसिमि, घिरौला, लसुन, प्याज, खोर्सानी, अधुवा, स्कुस, फर्सी आदि

फलफूल:- सुन्तला, केरा, आँप, अम्बा, आरु, मेवा, कटहर, भुईकटहर, कफी, नास्पाती, निवुवा, कागती, किवी, हलुवावेद

अन्य खेतिमा-अम्रिसो, अलैची आदि पर्दछन ।

मुख्य पेशा सम्बन्धी विवरण

क.स.	विवरण	परिवार सख्या	प्रतिशत	
१	कृषि		८०	
१.१	खेतीपाती		९९	
१.२	पशुपालन		९९	
१.३	कुखुरा पालन		२	
१.४	माछा पालन		-	
१.५	अन्य		१	
जम्मा				
२	गैरकृषि		२०	
२.१	व्यापार		१	
२.२	उद्योग		-	
२.३	नोकरी		२	
२.४	दैनिक ज्यालादारी		१०	
२.५	वैदेशिक रोजगार		९	
२.६	अन्य		२०	

वार्षिक कृषि उत्पादन सम्बन्धी विवरण

वाली/उत्पादन समूह	आर्थिक वर्ष (२०७०/०७१)	
	क्षेत्रफल (विघामा)	उत्पादन (क्विन्टलमा)
अन्न वाली	२०००	४० ०००
धान	५००	५०००
मकै	५	१५००
कोदो	१६००	२४०००
गहुँ	२०	३००
दलहन वाली		
मास, बोडी, सिमी, मस्याङ, मुसुरो		
तेलहन वाली		
तोरी, सूर्यमुखी	५	५०
तरकारी वाली	५०	४०००
आलु, प्याज, काउली, भन्टा, बन्दा, गोलभेडा, राम तोरिया, साग.....		
अदुवा, बेसार, लसुन, खुर्सानी	२	१०
फलफूल खेती	३०	२४००
केरा, आँप, सुन्तला, नासपाती, भुइँकटहर ...	-	-

कृषि सेवा केन्द्र

क्र.सं.	सेवा केन्द्र तथा उपकेन्द्र	रहेको स्थान	सेवा लिने गाविसहरु	कैफियत
१	कृषि सेवा केन्द्र	ल्लाङघलेल	धिताल, ल्लाङघलेल, रिभान	
	कृषि सेवा केन्द्र	घाचोक	लाहाचेक, घाचोक, माछापुच्छ्रे, सार्दीखोला	

प्रमुख घरपालुवा पशुपंछी सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	पशुहरुको नाम	पंछीहरुको नाम	कैफियत
१	गाई, गोरु भैसि, रागाँ, बाखा, भेडा, बंगुर,	लोककल कुखुरा, बैलर कुखुरा, हाँस,	

पशु सेवा केन्द्र र उपकेन्द्र

क्र.सं.	पशु सेवा केन्द्र तथा उपकेन्द्र	ठेगाना	सेवा लिने गाविसहरु	कैफियत
१	पशु सेवा उपकेन्द्र	लुवाङघलेल	धिताल, लुवाङघलेल, रिभान	
२	पशु सेवा केन्द्र	घाचोक	घाचोक, माछापुच्छ्रे, सार्दीखोला	

निकासिजन्य वस्तुहरु

प्राकृतिक श्रोत साधन			कृषिजन्य वस्तुहरु				पशुजन्य वस्तुहरुमा	
खानी, हुङ्गा, गिटी, वालुवा	वन पैदावर	अन्य	तरकारी	फलफूल	दलहन	अन्य नगदे वाली	पशुजन्य	पंक्षी जन्य
हुङ्गा	सिन्कौली,	कुरीलो, बोजो, पुदिना अन्य जडिवुटीहरु आदी	स्कूस, फर्सी, वोडी, निउरो आदि	जुनार, सुन्तला, निवुवा, कागती, किवी, हलुवावेद, भुइँकटहर आदि	मासको दाल, वोडीको दाल, सिमिको दाल आदि	अधुवा, अम्रिसो, बेसार,	खसी, बोका, भेडा, बंगुर, राँगा	लोककल कुखुरा, कालिज आदि

परिच्छेद-९

वन वातावरण तथा भू-संरक्षण

वन सम्पदा

सामाजिक, आर्थिक, वातावरणीय सन्तुल्यसहित दिगो विकासको लागि वन क्षेत्रको उल्लेखनीय योगदान रहन्छ । गाउँपालिकाको अधिकांश ग्रामीण बासीन्दाहरु उर्जाको लागि दाउरा तथा पशुपालनको लागी घाँस पत्कर र घर टहरा निर्माणका लागि काठ, विहे वर्तमान, पुजापाठ, काजकृयाका लागि सालको पात आदि प्रयोगको लागि वन क्षेत्रमा नै निर्भर रहेको पाइन्छ । जिल्लाको कुल क्षेत्रफलको करिब ५५ प्रतिशत वन क्षेत्र रहेको अनुमान छ । जिल्लाको भौगोलिक वनावटमा रहेको विविधताको कारण उपोष्ण देखि उच्च हिमाली जलवायु पाइने भएकोले सोही बमोजिम वनस्पति र वन्यजन्तुमा पनि विविधता रहेको पाइन्छ । जिल्लाको अधिकांश भागहरुमा Sub-Tropical Forest रहेको छ । जिल्लामा पाइने वनलाई मुख्यतः निम्न ४ प्रकारमा विभाजन गर्न सकिन्छ ।

- Sub Tropical broad leaf forest : १५०० मी. भन्दा कम उचाई भएका आर्द्र क्षेत्रहरुमा पाइने चिलाउने, कटुस, तिजू, पैयू, उत्तिस, टुनि, खोटे सल्ला, साल आदि प्रजातिहरु ।
- Temperate Forest : १५०० मि. देखि ३०० मि. सम्म पाइने Mixed Broad Leaved प्रजातिहरु जस्तै- Quercus Lanellosa, Quercus Lanata, Quercus semicarpifolia, Rhododendron species आदि ।
- Sub Alpine Forest : ३०० मि. देखि ४००० मि.को उचाई सम्म पाइने Betula Utilis, Blue Pine, Juniper Rhododendron आदि प्रजातिहरु ।
- Alpine Forest : ४००० देखि ४६०० मि. सम्म पाइने Dwarf rhodendron, Juniper scrub, Caragana species आदि प्रजातिहरु ।

जिल्लामा वन व्यवस्थापनको ऐतिहासिक पृष्ठभूमि

नेपालको वन क्षेत्र वि.स.२०१३ सालभन्दा अगाडि मुखिया, तालुकदार तथा गाउँलेहरुबाट रेखदेख हुदै आएकोमा २०१३ सालमा निजी वनजंगल राष्ट्रियकरण ऐन लागू भएपछि निजी वन बाहेकका सबै वन सरकारको अधिनमा गयो । तत्पश्चात सरकारी वनको संरक्षण गर्ने क्रममा वि.सं. २०१६ सालमा पोखरा फरेष्ट डिभिजनको स्थापना भई त्यसको कार्यक्षेत्र गण्डकी र धवलागिरी अञ्चल रहेको थियो । २०३४ सालमा यसको कार्यक्षेत्र कास्की र स्याङ्जा जिल्ला मात्र रहन गयो

। वि.सं. २०४० को संगठनात्मक परिवर्तन पश्चात जिल्ला वन कार्यालय कास्कीको रुपमा यसको स्थापना

भयो । २०५० साल सम्म जिल्ला वन कार्यालय अन्तर्गत ४ वटा इलाका वन कार्यालय रहेकोमा तत्पश्चात हालसम्म एक ईलाका वन कार्यालय, ८ रेञ्जपोष्ट र १ सशस्त्र वन सुरक्षा शाखा कायम गरि जिल्लाको वन व्यवस्थापन गरिएको छ । हाल कास्की जिल्लाका २ नगर क्षेत्र र ४३ गा.वि.स. मध्ये २६ वटा गा.वि.स. र २ नगरपालिकाको सम्पूर्ण क्षेत्र तथा ६ वटा गा.वि.स.को आंशिक क्षेत्र जिल्ला वन कार्यालयको कार्यक्षेत्र भित्र पर्दछ भने ११ वटा गा.वि.स.को सम्पूर्ण क्षेत्र र ६ वटा गा.वि.स.को आंशिक क्षेत्र अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र आयोजना (ACAP) अर्न्तगत रहने कार्यक्षेत्र विभाजन गरिएको छ । यस प्रकार जिल्लाको कुल वन क्षेत्रको ७०% अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र अर्न्तगत तथा ३०% मात्र जिल्ला वन कार्यालयको कार्यक्षेत्र अर्न्तगत रहेको पाइन्छ ।

जिल्ला वन कार्यालयको कार्यक्षेत्रभित्र पर्ने साविकको गाविस

१. धिताल गाविस

अन्नपूर्ण संरक्षण क्षेत्र आयोजना (ACAP) को कार्यक्षेत्रभित्र पर्ने साविकका गाविसहरु

धम्पुस, घाचोक, लाहाचोक, ल्वाङ्गलेल, माछापुच्छ्रे, रिभान, सार्दिखोला,

वन्यजन्तु

जिल्लाको भरतपोखरी र निर्मलपोखरी गा.वि.स. हुदै सेति गण्डकीको किनारै किनार तथा कालिगण्डकी र सेतीगण्डकीको बीचको जंगली श्रृङ्गलाको बाटोबाट देवघाट र चितवन सम्मको क्षेत्र जैविक मार्गको (Biological Corridor) रुपमा प्रयोग भैरहेको पाइन्छ । जिल्लामा सिमसार क्षेत्र बढी भएको कारण बसाई सरी आउने चराहरु (Migratory Birds) को संख्यामा पनि प्रचूरता पाइन्छ । यस्ता चराहरु ३० भन्दा बढी प्रजातिका रहेको अनुमान छ । गाउँपालिकामा पाईने वन्यजन्तुहरु निम्ननुसार रहेका छन् ।

- स्तनधारी : कस्तुरी मृग, घोरल, भारल, थार, बाघ, फ्याउरो, कालो, चितुवा, बाँदर, भालु, चितुवा, स्याल, रतुवा, दुम्सी, पाखे वेत आदि ।
- पंक्षी : डांफे, मुनाल, कालिज, तित्रा, कोईली, ढुकुर, बकुल्ला, पानी, हांस, गिद्ध, चिल, काग, गौथली, भंगेरा, लुँइचे, लामपुच्छे आदि ।

- सरीसृप : छेपारो, अजिगर, सर्प, सालक आदि ।
- उभयचर : भ्यागुता, पाहाँ आदि ।
- किरा पुतली : खजुरो, कन्सुल्लो, पुतली, फट्याङ्ग्रा आदि ।

लघु वन पैदावार (गैहकाष्ठ वन पैदावार)

यस गाउँपालिकामा विविध महत्वका जडीबुटीहरू पाइन्छन् तापनि प्राप्त हुनसक्ने जडीबुटीहरू र यसको संकलन बारे सूचनाको अभाव रहेको छ । गाउँपालिकामा जम्मा १०६ प्रजातिका लघु वन पैदावार (गैहकाष्ठ वन पैदावार)हरू रहेको अनुमान गरिएको छ । बाँस निंगालो, लोक्ता आदि वनस्पतिहरू तथा पिपला, चाबो, चिराईतो, दालचिनी आदि जडीबुटीहरू यस जिल्लाका मुख्य लघु वन पैदावारहरू हुन् जिल्लामा पाइने गैहकाष्ठ वन पैदावारहरू तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

क्र.सं.	मात्राको आधारमा पाइएका महत्वपूर्ण प्रजातिहरू			आर्थिक महत्वको आधारमा पाइएका महत्वपूर्ण प्रजातिहरू		
१	सालको पात	हरो	सिमल	काउलो	वडहर	ऐसेलु
२	रुखअमला	वरो	रुद्राक्ष	लप्सी	निम	भकिम्ला
३	काफल	भाड	कोईरालो	अम्रीसो	वेल	भोर्ला
४	अम्रीसो	वास	लोक्ता	तेजपात	वयर	टाप्रे
५	तेजपात	निंगालो	जमानेमान्द्रो	वाँस	सुनाखरी	तितेपाती
६	ऐसेलु	असुरो	अडेर	निंगालो		असुरो
७	भोर्ला	काउलो	सिउँडी	कुरीलो		काब्रो
८	टाप्रे	काब्रो	विलौनी	टिमुर		कुकुरडाईनो
९	तितेपाती	टिमुर	रातिगेडी	रिट्ठा		चुत्रो
१०	चिउरी	वेत	टाँकी	खयर		कमरु
११	भकिम्लो	चुत्रो	खोटेसल्ला	राजवृक्ष		लालिगुरास
१२	वयर	कमरु	जामुन	ओखर		सिमली
१३	कुकुर डाइनो	लालिगुरास	कालोजिरा	अल्लो		कागती घाँस
१४	कागती घास	वडहर	सिल्टीमुर	नागवेली		गाईतियारे
१५	गाईतियारे	सिमली	कुट्ज/वनखिरो	धतुरो		आकासवेली
१६	आकासवेली	निम	मेहदी	केतुकी		विही
१७	विई	वेल	सुगन्धकोकिल	मजिठो		लाटोघाँस
१८	लाटोघास	सिन्दरे	श्रीखण्ड	अर्गेली		काउछो
१९	काउछो	मयल	बकाईनो	चिउरी		कन्टकारी

२०	पानीअमला	कन्टकारी	ईमिली	यासागुम्बा		दतिवन
२१	वनतरुल	दतिवन	खयर	रुखअमला		ईन्द्रयणी

२२		ईन्द्रायणी	राजवृक्ष	काफल		वनलुडो
२३		वनलुडो	ओखर	हरो		चरीअमिलो
२४		चरीअमिलो	अल्लो	वरो		अनार/दारीम
२५		अनार	नागवेली	रिट्ठा		दहिचाम्ले
२६		दहीचाम्ले	धतुरो			आँक
२७		आँक	केतुकी			आँखातरुवा
२८		आँखातरुवा	मजिठो			छतिवन
२९		छतिवान	अर्गेली			कालोमुसली
३०		कालोमुसली	मेन्था			पुर्ननवा
३१		पुर्ननवा	घिउकुमारी			भ्याकुर
३२		भ्याकुर	सुगन्धवाल			भाड
३३		सुनाखरी	पिप्ला			पानीअमला
३४			वावियो			वनतरुल
३५			चिराईतो			सिमल
३६			पुदिना			निम
३७			वोभो			सालकोपात
३८			पाषानभेद			अन्यसमेत
३९			सर्पगन्धा			
४०			लप्सी			
४१			कुरीलो			
४२			रिट्ठा			
जम्मा	२१	३३	४२	२६	५	३७

गाउँपालिकामा रहेका रेञ्जपोष्टहरु

क्र.सं.	रेञ्जपोष्ट	अन्तरगतका साविकका गाविसहरु	कैफियत
१.	हेम्जा	धिताल र लाहाचोक	

भू-संरक्षण

भू-क्षय हुनवाट जोगाउने तथा माटोको उर्वरा शक्तिलाई कायम राख्न गरिने विविध क्रियाकलापलाई भू-संरक्षण सम्बन्धी क्रियाकलापको रूपमा लिन सकिन्छ । जिल्लाको भू-भागहरुलाई विभिन्न जलाधार क्षेत्रहरुमा विभाजन गरी ती क्षेत्रहरुको वैज्ञानिक व्यवस्थापन गर्दै भू-संरक्षण कम गर्दै जलाधार क्षेत्रमा रहेका विविध प्राकृतिक श्रोतहरु जस्तै जल, जंगल, जनावर, जमिन र जनताको संरक्षण सम्वद्धन र उपयोग गर्ने कार्यलाई एकिकृत जलाधार व्यवस्थापन भनिन्छ । कास्की जिल्लामा सरकारी स्तरवाट भू-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन कार्य जिल्ला भू-संरक्षण कार्यलय, कास्की मार्फत हँदै आएको छ । नेपालको ७५ जिल्लाहरुलाई जलाधारिय अवस्थाको आधारमा अति खराब, खराब, सिमान्त, साधारण र उत्तम गरी ५ वर्गमा विभाजन गरिएको छ जस अनुसार कास्की जिल्ला साधारण अवस्थामा पर्दछ । यस गाउँपालिकामा पर्ने जलाधार क्षेत्रहरुको विवरण यस प्रकार रहेको छ ।

उपजलाधार क्षेत्रहरुको विवरण

क्र.सं.	उपजलाधारको नाम	क्षेत्रफल (वर्ग.कि.मि.)	उपजलाधारमा पर्ने साविकका गाविस	कैफियत
१	माथिल्लो मर्दी खोला	६१.४०	ल्वाङघलेल र माछापुच्छ्रे	
२	सार्दीखोला	८२.०५	माछापुच्छ्रे र सार्दी खोला	
३	सार्दीखोला	-	सार्दीखोला	
४	लस्तीखोला	३४.२०	घाचोक, लाहाचोक र माछापुच्छ्रे	
५	इदिखोला	६०.४८	ल्वाङघलेल, रिभान, धम्पुस र धिताल	
६	याङ्दीखोला	-	धम्पुस र धिताल	

वनको वर्गीकरण

जिल्ला वन कार्यालयको कार्यक्षेत्र भित्र पर्ने वनहरुलाई राष्ट्रिय वन र निजी वन गरी २ प्रकारमा वर्गीकरण गरिएको छ । राष्ट्रिय वनको प्रमुख अंश सामुदायिक वन र सरकारद्वारा व्यवस्थित वनले ओगटेको छ । जम्मा ४५३ वटा वन सामुदायिक वनको रूपमा स्थानीय जनतालाई हस्तान्तरण गरिएको छ भने निजी वनको रूपमा दर्ता भएका वनको संख्या जम्मा २४ रहेको छ । गाउँपालिकाको वनको वर्गीकरण अनुसारको क्षेत्रफल तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

क्र.सं.	साविकका गाविसहरुको नाम	सामुदायिक वनको संख्या	क्षेत्रफल(हे.)	सरकार द्वारा व्यवस्थित वन
१	माछापुच्छ्रे			७२३१.८९
२	सार्दिखोला	-		५२१.१६
३	सार्दिखोला			४१५२.८८
४	घाचोक	-		४३०.६३
५	लाहाचोक	-		६६७०.४६
६	रिभान			१०५२५
७	धिताल	११	१७८.७	१५२.९५
८	धम्पुस	-		७५५.९५
९	ल्वडघलेल	-		२६३.१६

परिच्छेद -१०
विविध

बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरुको विवरण

क्र.सं.	नाम	वडा नं.	कैफियत
	बैंकहरु		
१	मुक्तिनाथ विकास बैंक		
	सहकारीहरु		
१	गुराँसेभुमे बचत तथा ऋण सहकारी संस्था	वडा नं. १	
२	माछापुच्छे बचत तथा ऋण सहकारी संस्था	वडा नं. १	
३	ओम फाइनेन्स	वडा नं. १	
४	मिलनशील उपकार आमा समूह	वडा नं. २	
५	शान्ति आमा समूह	वडा नं. २	
६	सूर्यमुखि आमा समूह	वडा नं. २	
७	लाली गुराँस आमा समूह	वडा नं. २	
८.	रेन्बो ट्राउट माछा समूह	वडा नं. २	
९.	हुम्दी सहकारी संस्था	वडा नं. ५	
१०.	प्रगतिशील महिला बचत तथा ऋण सहकारी संस्था	५	
११.	राम बाखा फर्म	वडा नं. ७	
१२.	रोटरी क्लब बाखा फर्म	वडा नं. ७	
१३.	धिताल साना किसान महिला सहकारी संस्था	वडा नं. ६	
१४.	महिला कृषि सहकारी संस्था	वडा नं. ६	

राजनैतिक दलका प्रतिनिधिहरुको नामावली

क्र.सं.	नाम थर	पद	सम्पर्क नं.
१	श्री मधुसुधन अधिकारी	नेपाली कांग्रेस	९८५६०२७६११
२	श्री जगन्नाथ बास्तोला	ने.क.पा.ए.मा.ले.	९८५६०२१५५५
३	श्री नवराज भण्डारी	ने.क.पा.केन्द्र	९८५६०२८२१७
४	श्री कृष्ण बहादुर शाही	रा.प्र.पा	९८४६३३३८१२
५	श्री राम बहादुर जि.सी.	अखण्ड नेपाल	
६	श्री जुना जि.सी.	राष्ट्रिय जनमोर्चा	९८४६५३१९९९
७	श्री अर्जुन कार्की	संघीय समाजवादी फोरम	९८१३३८८७१९
८	श्री तोया नाथ लम्साल	ने.क.पा.क्रान्तिकारी माओवादी	९८५६०२०७८०
९	श्री केशव अधिकारी	ने.क.पा.(विपलव)	९८०६५०४१२२
१०	श्री नारायण अधिकारी	ने.क.पा.माओवादी केन्द्र	९८४६३५००२६

गाउँपालिकाका वडा संयोजक विवरण

क्र.सं	नाम थर	मोबाईल नं.	वडा नं.	कैफियत
वडा नं. १				
१	जमुना पुन	९८१६६२९९१८	१	
२	शोभा पुन	९८१५१५७००३	२	
३	पीम माया परियार	९८०४१११४८८	३	
४	केस बहादुर पुन		४	
५	होम बहादुर गुरुङ्ग	९८१५१४२९४१	५	
६	भीम बहादुर गुरुङ्ग	९८१७१८२३६७	६	
७	कुम्भसी गुरुङ्ग	९८१६१९००८८	७	
८	जीत बहादुर पुन		८	
९	देव बहादुर गुरुङ्ग	९७४६०२८२५०	९	
वडा नं. २				
१	बल बहादुर घले		१	
२	नील बहादुर गुरुङ्ग		२	
३	ओम बहादुर गुरुङ्ग		३	
४	चीज बहादुर वि.क.		४	
५	आइराम तामाङ		५	
६	पूर्ण बहादुर गुरुङ्ग		६	
७	जय कुमार गुरुङ्ग		७	
८	केशरी पुन		८	

९	तील बहादुर गुरुङ्ग		९	
वडा नं. ३				
१	विष्णु प्रसाद पोखेल	९८४०६०४३१९	१	
२	सुनिता भुजेल	९८०६५५६८९५	२	
३	गुणाकार दवाडी	९८०६७०१३५४	३	
४	दुर्गादत्त लम्साल	९८४१८९२२४३	४	
५	सुरेश परियार	९८१३२३१२१८	५	
६	केसर हमाल	९८१९१२१२६१	६	
७	दिल बहादुर राणाभाट	९८४६०३५१५०	७	
८	वीर बहादुर नेपाली	९८०५८१८२९०	८	
९	राजु गुरुङ्ग	९८०४१७१७४३	९	
वडा नं. ४				
१	षडानन्द राणाभाट		१	
२	विदुर जि.सी.	९८१७१३३३८१	२	
३	दाता राम अधिकारी		३	
४	अनिता परियार	९८०६६३१५८१	४	
५	लोकनाथ पौडेल	९८१९१६४५२३	५	
६	बुद्धि माया अधिकारी	९८४६१५०७३५	६	
७	गणेश प्रसाद अधिकारी	९८४६३८३१२८	७	
८	चित नाथ अधिकारी	९८४६०४५९९८	८	
९	लक्ष्मी वि.क.	९८४६२८८१६५	९	
वडा नं. ५				
१	श्याम बहादुर गुरुङ्ग	९८२६१६३२४३	१	
२	तोप बहादुर गुरुङ्ग	९८२५१६७९००	२	
३	माया वि.क.	९८०६६३६५७२	३	
४	गंगाराम जि.सी.	९८४६३८३६००	४	
५	उत्तर देवी गुरुङ्ग	९८४६८१७१७४	५	
६	तोरण बहादुर थापामगर	९८४६३४७५४५	६	

७	लीला लामिछाने	९८४६३५५८१७	७	
८	बल बहादुर गुरुङ्ग	९८०३०१६६७१	८	
९	रास बहादुर राणामगर	९८४६४५३३५६	९	
वडा नं. ६				
१	मन प्रसाद अधिकारी	१	१	
२	बाबुराम दहाल	२	२	
३	नन्दलाल गौतम	३	३	
४	धर्मराज सुनुवार	४	४	
५	मिनराज पौडेल	५	५	
६	लक्ष्मण ढुङ्गाना	६	६	
७	बन बहादुर विक	७	७	
८	विष्णु माया अधिकारी	८	८	
९	यत्र पाडी अधिकारी	९	९	
वडा नं. ८				
१	दण्ड पाती चापागाई	९८४६३६३७२७	१	
२	सेते गुरुङ्ग	९८४६३३३६१३	२	
३	सम बहादुर गुरुङ्ग		३	
४	कृष्ण दवाडी	९८४६३८३६६०	४	
५	शशीधर दाहाल		५	
६	राजु गुरुङ्ग	९८४६८३२५९३	६	
७	टेक बहादुर श्रेष्ठ	९८४६६४९९३८	७	
८	सन्त बहादुर तामाङ	९८४९५२१५३६	८	
९	रत्न कुमारी तामाङ	९८४६८४३०२५	९	

सङ्घीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालयको मिति २०७३/११/२४ च. नं. ३१२१ को पत्र अनुसार स्थानीय तहको शासन संचालन सम्बन्धिमा जारी गरिएको आदेश २०७३ को बुँदा ३ वमोजिमको अनुसूची १ मा उल्लेख गरिएको गाउँपालिकाको वडाको काम, कर्तव्य र अधिकारको सूची :-

यस गाउँपालिकाको सम्भावना र अवसरहरु

१. प्राकृतिक स्रोत र नदी नालाबाट ढुङगा, गिटी, वालुवा अधिकतम परिचालन गरी आन्तरीक आयमा वृद्धि गर्ने तथा खेती योग्य जमिनलाई तरकारी खेतीको रूपमा कार्यान्वयन गर्ने ।
२. भिरालो पाखा जमिनमा जडीबुटी उत्पादन गरी स्थानीय स्तरका गाउँवासीहरुलाई स्वरोजगारको वातावरण सिर्जना गर्ने ।
३. पुर्वाधार विकास र कृषि उत्पादनमा विकास गर्नको लागि मादी खोलाको बाटोलाई माछापुच्छ्रे समुह स्तरोन्नति गर्ने ।
४. लाहाचोक, धिताल हुदै धम्पुस सम्मको रिड रोडको सुरुवात तथा स्तरोन्नति गर्ने ।
५. मत्स्यपालन, तरकारी खेती र जडीबुटी उत्पादनमा देशकै पकट क्षेत्रको रूपमा विकास गर्ने ।
६. एकिकृत सम्पत्तिकर तथा नक्सापास लागु गरि गाउँपालिकाको आय स्रोत वृद्धि गर्ने ।
७. व्यवस्थित वस्ती विकास गरी भेडाबारी र खोरामुख बस्तीलाई व्यवस्थित बजारमा विकास गर्ने ।
८. पर्यटन विकासको लागि अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमै पर्यटकहरुलाई मर्दी हिमालसम्म ट्रेकिङ को विकास गर्ने ।
९. आन्तरीक तथा बाह्य पर्यटनको विकासको लागि home stay तथा होटेलको प्रबद्धिको लागि social media द्वारा प्रचार प्रसार गर्ने ।

१०. (ECO tourism को development) लाहचोक, रिभान, धिताल धम्पुस हुदै पोखरा लेखनाथ महानगरपालिकासग जोड्न रिड रोडको विकास गर्ने साथै लाहाचोकलाई व्यापारीक क्षेत्रको रूपमा विकास गर्ने ।
११. आन्तरिक श्रोतका क्षेत्रहरुमा हाइट्रोपावर बाट प्राप्त हुने Royalty मुख्य आयश्रोत, नदीजन्य श्रोतहरु (ढुङगा ,गिटी, वालुवा) जडिबुटि, पर्यटन शुल्क आदि ।

अन्य कारण

माथी उल्लेख गरिएका बाहेक गाउँपालिकामा विविध समस्याहरु देखिएका छन् । विभिन्न विषय क्षेत्रबाट पहिचान भएका मध्ये प्रमुख निम्न विषयहरु गाउँपालिकाको चुनौतिको रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

- राजनैतिक खिचातानी र विकासमा राजनीतिकरण ।
- विकास साभेदारहरुको संस्थागत क्षमता ।
- कृषि पेशामा आधुनिक (कृषि प्रविधि) र व्यवसायिकता नहुनु ।
- दक्ष जनशक्तिको उपलब्धतामा कमी ।
- सरोकारवालाहरुको बीचमा प्रतिबद्धता एवं उत्तरदायित्वको भावना ।
- विषयगत कार्यालयहरु बीच साभेदारीताको कमी ।
- कार्यक्रम कार्यान्वयनमा आवश्यक तालमेलको कमजोरी ।
- सबै क्षेत्रमा सिंचाईको समूचित व्यवस्थापन नहुनु ।
- योजना तर्जुमा दीर्घकालीन सोच नहुनु ।
- असन्तुलित विकास निर्माण ।
- गाउँ प्रति जनसमूदायको विकासको कमी ।
- असिमित आवश्यकताको बीचमा परिपूर्तिको कमि ।

यस बाहेक पनि गाउँपालिकाको अनेक चुनौतीहरु हाम्रा सामू रहेका छन् । यी विविध खाले चुनौतीहरुलाई सबैको मन वचन र कर्मले प्रतिबद्ध भई लागेको खण्डमा अवसरको रूपमा परिवर्तन गर्न अवश्य सकिन्छ ।

यस गाउँपालिकाको विकासमा देखिएका समस्या तथा चुनौतीहरु

१. गाउँपालिकाको आन्तरिक आम्दानी अत्यन्त न्यून रहेको ।
२. गाउँपालिकाको अधिकांश भाग ग्रामीण बस्ती भएको ।
३. कृषिलाई पर्याप्त मात्रामा आधुनिकीकरण र व्यवसायीक बनाउन नसकिएको ।
४. गाउँपालिका क्षेत्रमा कार्यरत नीजि एवं गैरसरकारी संघ -संस्थाबाट सञ्चालन गरिने योजना तथा कार्यक्रमलाई गाउँपालिकाको मुख्य प्राथमिकतासँग आवद्ध गर्ने कार्य ।
५. योजना तथा कार्यक्रम कार्यान्वयनको स्थितिमा सुधार ल्याउन अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीलाई वस्तुपरक एवं नतिजामूलक बनाउन पर्ने कार्य ।
६. बसाईसरी जाने क्रमलाई नियन्त्रण गर्ने कार्य ।
७. योजना तथा कार्यक्रमको दोहोरोपन ।
८. विकास प्रतिको सोच र संस्कार बदल्ने कार्य ।
९. जग्गा व्यवस्थापन गर्ने कार्य कार्यालय सिटि हल वस पार्क खेल मैदान ल्याण्डफिल्ड साइड र सार्वजनिक शौचालय ।
१०. जनशक्तिको अभाव ।
११. बजेट तथा अख्तियारी ढिलो गरी प्राप्त हुनु ।

अनुसूची -१
(बुँदा ३ सँग सम्बन्धीत)

गाउँपालिका वा नगरपालिकाका वडाको काम, कर्तव्य र अधिकार

(क) योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन तथा अनुगमन

- (१) सहभागितामूलक योजना तर्जुमा प्रणाली अनुसार बस्ती वा टोलस्तरबाट योजना तर्जुमा प्रक्रिया अवलम्बन गरी बस्ती तथा टोलस्तरीय योजनाको माग संकलन, प्राथमिकीकरण तथा छनौट गर्ने ।
- (२) वडाभित्रका क्रियाशील राजनीतिक दल, वडा नागरिक मञ्च, नागरिक सचेतना केन्द्र, टोल विकास संस्था लगायत सामुदायिक एवं सामाजिक संघ संस्था, निकायहरूसँग परामर्श, छलफल, सहभागितामूलक प्रक्रियाको अवलम्बन गर्ने ।
- (३) वडाभित्रका योजनाहरूको कार्यान्वयन, अनुगमन गर्ने ।
- (४) टोल विकास संस्थाको गठन र परिचालन गर्ने । वडाभित्र संचालन हुने योजनाहरूका लागि उपभोक्ता समितिको गठन तथा सोको अनुगमन गर्ने ।
- (५) वडाभित्रका आयोजना तथा भौतिक पूर्वाधारको संरक्षण, मर्मत, सम्भार, रेखदेख तथा व्यवस्थापन गर्ने ।

(ख) तथ्यांक अद्यावधिक तथा संरक्षण

- (६) निजी घर तथा घर परिवारको लगत राख्ने, ऐतिहासिक, पुरातात्विक, सांस्कृतिक तथा धार्मिक महत्वका सम्पदा तथा प्राचीन स्मारक, सार्वजनिक तथा सामुदायिक भवन, सार्वजनिक, ऐलानी, पर्ती जग्गाको लगत राख्ने तथा संरक्षण गर्ने, खुला क्षेत्र, चोक,घाट, पाटी, पौवा, सत्तल, धर्मशाला, मठ, मन्दिर, गुम्बा, मस्जिद, देवस्थल, मदरसा, पर्ती जग्गा, डाँडापाखा, चरनक्षेत्र, पानीको मूल, पोखरी, तलाउ, इनार, कुवा, धारा, ढुंगेधारा, गठीघर, बाटो, सडक, पुल पुलेसा, कुलो नहर, पानी घट्ट, मिल, आदिको तथ्यांक संकलन तथा अद्यावधिक गरी

लगत राख्ने, संरक्षण गर्ने र खण्डीकृत तथ्यांक र सूचना सहितको वडाको पार्श्वचित्र तयार तथा अद्यावधिक गर्ने ।

(ग) विकास कार्य

- (७) शिक्षा :-बालउद्यानको व्यवस्था र व्यवस्थापन, अनौपचारिक शिक्षा कार्यक्रम तथा प्रारम्भिक बाल विकास केन्द्र सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्ने, पुस्तकालय, बाचनालय, सामुदायिक सिकाई केन्द्र, बाल क्लव तथा बाल सञ्जालको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्ने ।
- (८) स्वास्थ्य:- वडा तहको स्वास्थ्य केन्द्र/उपकेन्द्रको व्यवस्थापन गर्ने, बालबालिकाहरुलाई वि.सि.जि., पोलियो, भिटामिन ए को व्यवस्था गर्ने, पोषण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, वडा तहमा स्वास्थ्य जनचेतना विकास, स्वास्थ्य सूचना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, शहरी तथा ग्रामीण स्वास्थ्य क्लिनिक सञ्चालन गर्ने गराउने, सार्वजनिक शौचालय तथा स्नान गृहको निर्माण तथा व्यवस्थापन गर्ने गराउने ।
- (९) खानेपानी, सरसफाई तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन:- वडास्तरीय सामुदायिक धाराको प्रबन्ध, कुवा, इनार, पोखरीको निर्माण, संरक्षण, गुणस्तर नियमन गरी गाउँपालिका वा नगरपालिकालाई जानकारी गराई सहयोग गर्ने गराउने, घरबाट निकास हुने फोहोरमैलाको संकलन र व्यवस्थापन, चोक तथा गल्लीहरुको सरसफाई, ढल निकास, मरेका जनावर व्यवस्थापन, सतही पानीको निकास गर्ने, पानीको श्रोत अर्थात मूलको संरक्षण (वृक्षारोपण, तटबन्ध, नदी नियन्त्रण) गर्ने गराउने, फोहोरमैला गर्नेलाई सम्बन्धित ऐन अनुसार जरिवाना गर्ने ।
- (१०) कृषि विकास :-कृषि तथा फलफूल नर्सरीको स्थापना तथा समन्वय र प्रवर्द्धन गर्ने, वडास्तरीय अगुवा कृषक तालिम अभिमुखीकरण गर्ने, कृषि मलको माग संकलन गर्ने, कृषिमा लाग्ने रोगहरुको विवरण तयार गरी गाउँपालिका र नगरपालिकामा प्रस्तुत गर्ने ।
- (११) पशुपंछी विकास तथा व्यवस्थापन :- पशुपंक्षी विकास, छाडा चौपाया व्यवस्थापन, वडाभित्रको चरन क्षेत्र संरक्षण तथा व्यवस्थापन गर्ने ।

- (१२) सांस्कृतिक प्रवर्द्धन :-स्थानीय समुदायका चाडपर्व, भाषा संस्कृतिको विकासको लागि कला, नाटक, जनचेतनामूलक तथा सांस्कृतिक कार्यक्रमहरुको आयोजना गर्ने गराउने, स्थानीय मौलिकता भल्किने सांस्कृतिक रीतिरिवाजलाई संरक्षण तथा प्रवर्द्धन गर्ने ।
- (१३) खेलकुद :- वडाभित्र खेलकुद पूर्वाधारको विकासगर्ने, अन्तर विद्यालय तथा बाल क्लवहरु मार्फत खेलकुद कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने गराउने ।
- (१४) यातायात :-वडा क्षेत्रभित्रको बाटोघाटो चालू अवस्थामा राख्ने तथा राख्न सहयोग गर्ने, वडाभित्रका सडक अधिकार क्षेत्रमा अवरोध र अतिक्रमण गर्न नदिने, बसपार्कको सरसफाई गर्ने, बाटोघाटोको बाढी, पहिरो पन्छाउने ।
- (१५) उद्योग:- घरेलु उद्योगको लगत संकलन, सम्भाव्यता पहिचान गर्ने, वडाभित्र घरेलु उद्योगको प्रवर्द्धन गर्ने ।
- (१६) व्यक्तिगत घटना दर्ता :- प्रचलित कानून बमोजिम व्यक्तिगतघटना दर्ता, अद्यावधिक तथा सोको अभिलेख संरक्षण गर्ने र गाउँपालिका वा नगरपालिकामा प्रतिवेदन गर्ने, जनचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- (१७) सामाजिक सुरक्षा:- सामाजिक सुरक्षा भत्ता वितरण गर्ने, अभिलेख अद्यावधिक गर्ने, बालपोषण तथा बाल संरक्षण सम्बन्धि काम गर्ने ।
- (१८) सामाजिक तथा आर्थिक सशक्तिकरण :- वडालाई बालमैत्री बनाउने, वडाभित्र आर्थिक तथा सामाजिक रुपमा पछि परेका महिला, बालबालिका, दलित, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, जेष्ठ नागरिक, अल्पसंख्यक, सीमान्तकृत समुदायको अभिलेख राखी सामाजिक तथा आर्थिक उत्थान सम्बन्धि काम गर्ने, विभिन्न समुदायका बीचमा सामाजिक सदभाव र सौहार्दता कायम गर्ने, बालविवाह, महिला बिरुद्धको हिंसा, छुवाछुत, दहेज तथा दाइजो, हलिया प्रथा, छाउपडी, कमलरी प्रथा, बालश्रम, मानव बेचबिखन, निरक्षरता, आदि जस्ता सामाजिक कुरिती र अन्धविश्वासको अन्त्य गर्ने गराउने ।
- (१९) कर सम्बन्धि कार्यहरु:- गाउँपालिका वा नगरपालिकाका वडाले प्रचलितकानूनको अधिनमा रही मालपोत तथा भूमि कर, व्यवसाय कर, वहाल कर, विज्ञापन कर, सःशुल्क पार्किङ्ग, नयाँ व्यवसाय दर्ता, सिफारिस दस्तुर, सवारी साधन कर, मनोरञ्जन करको लेखाजोखा र संकलन गर्ने तथा सम्बन्धित गाउँपालिका वा नगरपालिकामा प्रतिवेदन गर्ने, बुझाउने ।

- (२०) असहाय, अशक्त, बेवारिश व्यक्तिको सहायता र संरक्षण :- वडाभित्रका अशक्त बिरामी भएको बेवारिस वा असहाय व्यक्तिलाई नजिकको अस्पताल वा स्वास्थ्य केन्द्रमा पुऱ्याई दाह संस्कारको व्यवस्था मिलाउने, सडक बालबालिकाको उद्धार र पुनर्स्थापना गर्ने गराउने ।
- (२१) वन तथा वातावरण :- वडाभित्रका सामुदायिक वन, वनजन्य सम्पदा र जैविक विविधताको संरक्षण र प्रबर्द्धन गर्ने । वडा, टोल, बस्तीस्तरमा हरियाली क्षेत्र विस्तार गर्ने गराउने, वडालाई वातावरणमैत्री बनाउने ।
- (२२) प्रबर्द्धनात्मक कार्यक्रम गर्ने गराउने : प्राङ्गारिक कृषि, सुरक्षित मातृत्व, विद्यार्थी भर्ना, पूर्ण खोप, खुला दिशामुक्त/पूर्ण सरसफाई, वातावरणमैत्री तथा बालमैत्री शासनजस्ता प्रबर्द्धनात्मक कार्यहरू गर्ने गराउने ।

(घ) नियमन कार्य

- (२३) वडाभित्र सञ्चालित विकास योजना, आयोजना तथा संलग्न उपभोक्ता समितिहरूका कार्यको नियमन गर्ने ।
- (२४) घर निर्माण तथा गुणस्तर कार्य भवन संहिता तथा मापदण्ड अनुसार भए नभएको अनुगमन गर्ने, सिकर्मी, डकर्मीलाई भूकम्प प्रतिरोधी भवन निर्माण सम्बन्धि तालिम दिने ।
- (२५) खाद्यान्न, माछा, मासु, तरकारी, फलफूल, पेय पदार्थ तथा उपभोग्य सामग्रीको गुणस्तर र मूल्यसूची अनुगमन गरी उपभोक्ता हित संरक्षण गर्ने ।
- (२६) वडाभित्रका उद्योग धन्दा र व्यवसायको प्रबर्द्धन गरी लगत राख्ने ।
- (२७) हाट बजारको व्यवस्थापन गर्ने गराउने ।
- (२८) विद्युत चुहावट तथा चोरी नियन्त्रण गर्ने ।

(ङ) सिफारिस वा प्रमाणित गर्ने :- वडाले देहाय बमोजिमको विषयमा सिफारिस वा प्रमाणित गर्ने ।

- (१) नाता प्रमाणित ।
- (२) नागरिकताको सिफारिस र नागरिकताको प्रतिलिपि लिनका लागि सिफारिस ।
- (३) वहाल करको लेखाजोखा सिफारिस ।

- (४) कोठा खोल्न रोहबरमा बस्ने ।
- (५) मोही लगत कट्टा सिफारिस ।
- (६) घर जग्गा करको लेखाजोखा सिफारिस ।
- (७) जन्म मिति प्रमाणित ।
- (८) व्यापार व्यवसाय बन्द भएको वा सञ्चालन नभएको वा व्यापार व्यवसाय हुँदै नभएको सिफारिस ।
- (९) मिलापत्र कागज गराउने निवेदन दर्ता सिफारिस ।
- (१०) विवाह प्रमाणित, अबिवाहित प्रमाणित ।
- (११) निःशुल्क वा सशुल्क स्वास्थ्य उपचार सिफारिस ।
- (१२) आफ्नो अधिकार क्षेत्रका विषयमा अंग्रेजी भाषामा सिफारिस तथा प्रमाणित ।
- (१३) घर पाताल प्रमाणित ।
- (१४) व्यक्तिगत विवरण प्रमाणित ।
- (१५) पुर्जामा घरकायम गर्ने सिफारिस ।
- (१६) फरक, फरक नाम, थर, जन्म मिति सिफारिस र प्रमाणित/दुवै नाम गरेको व्यक्ति एकै हो भन्ने सिफारिस ।
- (१७) नाम, थर, जन्म मिति संसोधनको सिफारिस ।
- (१८) जग्गा धनीपुर्जा हराएको सिफारिस ।
- (१९) कागज र मन्जुरीनामा प्रमाणित ।
- (२०) कित्ताबाट सिफारिस ।
- (२१) संरक्षक प्रमाणित तथा संस्थागत र व्यक्तिगत संरक्षक सिफारिस ।
- (२२) जीवितसँगको नाता प्रमाणित ।
- (२३) हकवाला वा हकदार प्रमाणित ।

- (२४) नामसारी सिफारिस ।
- (२५) जग्गाको हक सम्बन्धि सिफारिस (सार्वजनिक, ऐलानी तथा पर्ती जग्गा बाहेक ।
- (२६) मृतकसँगको नाता प्रमाणित, सर्जमिन, सिफारिस ।
- (२७) उद्योग ठाउँसारी सिफारिस ।
- (२८) जीवित रहेको सिफारिस ।
- (२९) पूर्व प्राथमिक विद्यालय खोल्ने सिफारिस ।
- (३०) जग्गा मूल्यांकन सिफारिस प्रमाणित ।
- (३१) विद्यालयको कक्षा वृद्धि सिफारिस ।
- (३२) पालनपोषण सिफारिस ।
- (३३) वैवाहिक अंगिकृत नागरिकता सिफारिस ।
- (३४) आर्थिक अवस्था कमजोर वा विपन्नता प्रमाणित -आर्थिक अवस्था बलियो वा सम्पन्नता प्रमाणित ।
- (३५) विद्यालय ठाउँसारी सिफारिस ।
- (३६) धारा तथा विद्युत जडान सिफारिस ।
- (३७) प्रचलित कानून अनुसार प्रत्यायोजित अधिकार बमोजिमको अन्य सिफारिस वा प्रमाणित ।

(च) विविध

गाउँपालिका वा नगरपालिकाले तोकिएका अन्य कार्य गर्ने ।

जनसँख्या व्यवस्थापन सम्बन्धि केही सन्देशहरु

१. स्वास्थ्य र शिक्षा बालबालिकाको नैसर्गिक अधिकार हुन, बालश्रमबाट बालबालिकालाई मुक्त गरी, बालअधिकारको संरक्षण गरौं ।
२. अपहेलना र दुर्व्यवहारले किशोर किशोरी तथा युवालाई लागुऔषधको कुलत तर्फ धकेल्न सक्छ, त्यसैले आफ्नो किशोर किशोरी तथा युवा उमेरमा रहेका छोरा छोरीलाई माया ममता दिई कुलतमा फस्नबाट जोगाऔं ।
३. समयमा जन्म दर्ता नगर्दा पछि बालबालिकालाई विद्यालय भर्ना हुन तथा नागरिकता जस्ता विषयमा समस्या आउन सक्छ, त्यसैले समयमानै जन्म दर्ता गराई बाल अधिकारको संरक्षण गरौं ।
४. जन्म, मृत्यु तथा बसाईसराई जस्ता व्यक्तिगत घटनाहरु दर्ता नहुँदा आधारभूत आवश्यकता परिपूर्ति तथा विकास योजना तर्जुमामा प्रतिकुल प्रभाव पर्ने हुँदा, जन्म, मृत्यु र बसाई सराई लगायत व्यक्तिगत घटनाहरु समयमानै दर्ता गराई सचेत नागरिक बनौं ।
५. बालबालिका तथा युवाहरुको आवाज वयस्कहरुले सुनीदिने बानी बसालौं र उनीहरुको सरोकारका विषयवस्तुहरुलाई संवोधन गर्ने गरौं ।
६. घर परिवार बालबालिकाको पहिलो पाठशाला हो , वाल्य अवस्थामा देखेका, सिकेका र भोगेका व्यवहारले उनीहरुको व्यवहार निर्धारण गर्ने हुँदा घर परिवारमा असल बानी व्यवहार गरौं ।
७. बृद्ध बृद्धा अनुभवका भण्डार हुन उनीहरुको कुरा सुनीदिने बानी बसालौं । बृद्ध बृद्धालाई पनि माया, ममता र सद्भावको खाँचो हुन्छ । उनीहरुलाई माया, ममता र हेरचाह दिई हाम्रो मौलिक नेपाली परम्पराको संरक्षण गरौं ।
८. महिला शिक्षित भए परिवार नै शिक्षित हुन्छ, त्यसैले छोरीको शिक्षामा लगानी गरी शिक्षित समाजको आधार तयार गरौं ।
९. किशोर किशोरी अवस्थामा यौन तथा यौन स्वास्थ्यका बारेमा धेरै जिज्ञासा हुन्छन, त्यसैले उनीहरुका जिज्ञासाको उचित समाधान दिई, विभिन्न यौन दुर्व्यवहारमा फस्न तथा यौन रोगको संक्रमण हुनबाट जोगाऔं ।
१०. भेदभाव र दुर्व्यवहारले दुर्घटना निम्त्याउँछ, त्यसैले यौन रोग तथा एच. आई. भी. संक्रमित व्यक्तिलाई सद्भाव र माया दिई सभ्य नागरिकको पहिचान बनाऔं ।

